

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES
DEPARTMENT OF ECONOMIC & REGIONAL DEVELOPMENT
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών**

**“Εφαρμοσμένων Οικονομικών και Περιφερειακής Ανάπτυξης”
Κατεύθυνση Εφαρμοσμένων Οικονομικών και Διοίκησης**

ΠΜΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

**«ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ»**

**ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η επίδραση της Φορολογίας στην Ανάπτυξη και η
περιπτωσιολογική μελέτη της Ελλάδας**

Πάσχος Νικόλαος

ΑΘΗΝΑ, 2019

Τριμελής επιτροπή

Γρηγόριος Σιουρούνης, Επίκουρος Καθηγητής (Επιβλέπων)

Χρυσόστομος Στοφόρος, Αναπληρωτής Καθηγητής

Αναστασία Ψειρίδου, Επίκουρη Καθηγήτρια

Copyright © Πάσχος Νικόλαος, 2019

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Γρηγόριο Σιουρούνη
για την κατανόηση που μου έδειξε και την πολύτιμη υποστήριξη του
για την διεκπεραίωση της διπλωματικής μου εργασίας.

Περίληψη

Η παρούσα εργασία διαπραγματεύεται την Οικονομική Ανάπτυξη και την άμεση ή έμμεση σχέση της με την φορολογική πολιτική. Η φορολογία είναι ένα από τα σημαντικότερα εργαλεία σε ένα κράτος που του επιτρέπει να προσφέρει στους πολίτες του κοινωνικές παροχές (π.χ. εκπαίδευση, υγεία, ασφάλεια), κοινωνική πρόνοια και ποιότητα ζωής. Παρ' όλα αυτά, όμως, το ύψος της φορολογίας μπορεί να δημιουργήσει πρόβλημα κάποιες φορές. Με αυτόν τον τρόπο, επομένως, επηρεάζεται η οικονομική ανάπτυξη. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση του πώς η φορολογία επιδρά στην οικονομική ανάπτυξη και τι μπορεί να σημαίνει η θετική ή αρνητική αυτή επίδραση για τους πολίτες μιας χώρας. Μελετάται η περίπτωση της Ελλάδος και εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα αναφορικά με τον βέλτιστο τρόπο εφαρμογής σύγχρονης φορολογικής πολιτικής.

Λέξεις – κλειδιά: οικονομική ανάπτυξη, φορολογία, φορολογική πολιτική, δείκτες ανάπτυξης.

Abstract

This paper deals with Economic Development and its direct or indirect relationship with tax policy. Taxation is one of the most important tools in a state, because it allows it to provide to its citizens social contributions (e.g. education, health, security), social welfare and quality of life. However, the height of taxation can sometimes cause a problem. Thus, economic growth is affected. The purpose of this study is to investigate how taxation makes an impact on economic growth and what it can mean this positive or negative impact for the citizens of a country. The case of Greece is being studied and useful conclusions are drawn regarding the optimal way of applying modern tax policy.

Keywords: economic development, taxation, tax policy, growth indicators

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 1 – Εισαγωγή	6
1.1 Σκοπός και στόχοι της εργασίας	6
1.2 Μεθοδολογία της εργασίας	8
1.3 Δομή και διάρθρωση της εργασίας	8
Κεφάλαιο 2 – Περί οικονομικής ανάπτυξης	11
2.1 Ορισμός της οικονομικής ανάπτυξης	11
2.2 Δείκτες μέτρησης της οικονομικής ανάπτυξης	14
Κεφάλαιο 3 – Περί φορολογίας	21
3.1 Σκοπός και αποτελέσματα της φορολογικής πολιτικής	21
3.2 Βασικές αρχές της φορολογικής πολιτικής	29
Κεφάλαιο 4 – Φορολογία και οικονομική ανάπτυξη: Η περίπτωση της Ελλάδας	33
4.1 Η επίδραση της φορολογίας στην οικονομική ανάπτυξη	33
4.2 Ερευνητικά στοιχεία για την επίδραση της φορολογίας στην οικονομική ανάπτυξη	37
4.3 Φορολογία και οικονομική ανάπτυξη: Η περίπτωση της Ελλάδας	42
Συμπεράσματα	50
Βιβλιογραφία	53

Κεφάλαιο 1 – Εισαγωγή

1.1 Σκοπός και στόχοι της εργασίας

Οι συζητήσεις περί των οικονομικών θεμάτων μέχρι πριν από μερικά χρόνια, θα μπορούσε να χαρακτηριστούν ενδιαφέρουσες μόνο από μια μικρή ομάδα ανθρώπων. Τα τελευταία χρόνια, όμως, με το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης και τα οικονομικά αποτελέσματα που είχε αυτή σε μακροοικονομικό και κυρίως σε μικροοικονομικό επίπεδο, αύξησε ραγδαία το ενδιαφέρον των ανθρώπων για περαιτέρω γνώση σε αυτόν τον τομέα. Σημαντικό χαρακτηριστικό που αποδεικνύει με τον πιο εύγλωττο και ορατό τρόπο αυτή την εικόνα, είναι η συναλλαγή στην καθημερινότητά μας με ανθρώπους, οι οποίοι, παρόλο που ούτε οικονομολόγοι είναι ούτε επίσημη εκπαίδευση στον εν λόγω τομέα έχουν, εκφράζουν με ύφος και γνώση εξειδικευμένου οικονομολόγου απόψεις που απαιτούν χρόνια ενασχόληση με το αντικείμενο. Οπότε, μπορεί να πει κανείς ότι η οικονομική κρίση, σε αυτό τουλάχιστον το επίπεδο, λειτούργησε θετικά, γιατί ο κλάδος της οικονομίας είναι κάτι που αφορά στη ζωή όλων μας ανεξαιρέτως.

Έτσι, λοιπόν, πολύς λόγος γίνεται τα τελευταία χρόνια για έσοδα του κράτους, οικονομική ανάπτυξη, κρατικά ή δημόσια έσοδα και φορολογία (άμεση και έμμεση), αμοιβές, εισφορές κ.ο.κ., για τα οποία, άλλοι σε μικρότερο και άλλοι σε μεγαλύτερο βαθμό, αλλά όλοι σε κάποιον βαθμό, αγωνιούμε και αναζητούμε τις αιτίες για να ρυθμιστούν με τέτοιο τρόπο που να είναι προς όφελος των πολιτών της κάθε χώρας. Ένα από τα κύρια θέματα δε που εμφανίζουν ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά ως προς τη δημοφιλία τους είναι η φορολογική πολιτική και οι φόροι που προκύπτουν από αυτήν, κυρίως επειδή έχουν άμεσο αντίκτυπο στα προσωπικά οικονομικά μας και την ποιότητα ζωής μας.

Η φορολογία, ως γνωστόν, αποτελεί την κύρια πηγή κρατικών εσόδων και η είσπραξη φόρου θα χρησιμοποιηθεί από την κυβέρνηση για αναπτυξιακούς σκοπούς (Saidin, Basit & Hamza, 2016). Το φορολογικό σύστημα είναι ο συνδυασμός της φορολογικής πολιτικής και της φορολογικής διοίκησης, που αποτελεί το κεντρικό σημείο της επιτυχημένης φορολογικής πολιτικής και της συνολικής διαχείρισης του δημόσιου τομέα. Αυτό σημαίνει πως, αν τα φορολογικά έσοδα είναι λιγότερα, η κυβέρνηση δεν θα έχει τους απαιτούμενους πόρους για να χρηματοδοτήσει τους τομείς που θα της προσφέρουν ανάπτυξη (Martinez-Vazquez, 2011). Από την άλλη

πλευρά, επειδή η φορολογία συνιστά μια σημαντική επιβάρυνση στα άτομα και τις επιχειρήσεις, πολλοί από αυτούς διαφεύγουν της υποχρέωσής τους να πληρώνουν φόρους, με αποτέλεσμα το κράτος να έχει απώλειες από αυτή την ενέργεια και να αδυνατεί να αντεπεξέλθει στις δικές του υποχρεώσεις, δημιουργώντας έναν φαύλο κύκλο.

Τίθεται, επομένως, ως προϋπόθεση η εύρεση εκείνης της ισορροπίας που, από τη μια, θα παίρνει από τους πολίτες μέσω των φόρων εκείνο το ποσό που δεν θα τους στερεί το κίνητρο να εργαστούν και να παράγουν και, από την άλλη, η είσπραξη της φορολογίας θα συνεπάγεται παροχή ποιοτικών αγαθών και υπηρεσιών προς τους πολίτες από τη μεριά του κράτους (κοινωνική ανάπτυξη, ανακατανομή των ωφελειών της οικονομικής ανάπτυξης, της βελτίωσης της απασχόλησης και της κοινωνικής δικαιοσύνης με ταυτόχρονη μείωση της ανισότητας όσον αφορά στο εισόδημα και τον πλούτο) (Padda & Akram, 2009).

Αυτό συμβαίνει κυρίως, γιατί, ενώ τα βασικά στοιχεία της ανθρώπινης ανάπτυξης εξαρτώνται από το κατά κεφαλήν εισόδημα, ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο γι' αυτήν παίζουν και κάποιοι βασικοί παράγοντες, όπως είναι η υγεία και η εκπαίδευση (Castellano, 2018). Με αυτή τη λογική, η κοινωνική πολιτική πρέπει να τοποθετηθεί στο ίδιο επίπεδο με την οικονομική πολιτική για να εξασφαλίσει μια ισορροπημένη και διατηρήσιμη ανάπτυξη (Block & Evans, 2005). Ως εκ τούτου, το φορολογικό σύστημα διαμορφώνεται ως θεμελιώδης θεσμός για τον καθορισμό της ικανότητας του κράτους και της αναπτυξιακής πολιτικής που ασκεί αυτό (Prichard, 2010), στο πλαίσιο της οποίας προσφέρει θεσμική ποιότητα και δημιουργεί πόρους για τη δημιουργία θεσμών υψηλού επιπέδου, ενισχύοντας τους δεσμούς μεταξύ κράτους και πολίτη (Gupta & Tareq, 2008. Alonso & Garcimartin, 2013).

Σκοπός, λοιπόν, της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση του βαθμού συσχέτισης της οικονομικής ανάπτυξης και της φορολογικής πολιτικής και του κατά πόσο η φορολογία μπορεί να συνιστά δείγμα καλής διακυβέρνησης και να κερδίζει την εμπιστοσύνη, τη δέσμευση και την αφοσίωση των πολιτών του κράτους απέναντί του, έτσι ώστε, στη συνέχεια, να οδηγεί σε ανάπτυξη.

Αντίστοιχα, οι στόχοι για την επίτευξη του εν λόγω σκοπού προσδιορίζονται ως εξής:

- Η οικονομική ανάπτυξη ενός κράτους είναι μόνο η οικονομική ευημερία των πολιτών του;

- Η ισότητα στη διανομή των φόρων είναι το μόνο στοιχείο που αρκεί να διαθέτει το εκάστοτε φορολογικό σύστημα για να χαρακτηρίζεται ως καλό φορολογικό σύστημα;
- Θεωρείται απαραίτητος ο ενεργός ρόλος της κυβέρνησης για την επίτευξη οικονομικής ανάπτυξης;

1.2 Μεθοδολογία της εργασίας

Η παρούσα εργασία θα είναι στη βάση της μια θεωρητική έρευνα του σκοπού και των στόχων που τέθηκαν παραπάνω, αλλά θα υπάρχει και η παράθεση κάποιων ερευνητικών δεδομένων. Με πιο απλά λόγια, από τη μια μεριά, στα πρώτα δύο κεφάλαιά της θα γίνει ανάλυση με τη μέθοδο της βιβλιογραφικής επισκόπησης, ενώ, από την άλλη μεριά, στο τρίτο κεφάλαιό της, θα παρουσιαστούν και θα περιγραφούν, με βάση όλα όσα αναφέρθηκαν στα δύο προηγούμενα κεφάλαια, τα ευρήματα που έχουν γίνει στο ίδιο αντικείμενο με το δικό μας κάποιων παλαιότερων ερευνών, έτσι ώστε να γίνει η επιβεβαίωση ή η διάψευση των όσων υποστηρίχτηκαν και εξακολουθούν να υποστηρίζονται στη σύγχρονη και παλαιότερη βιβλιογραφία.

1.3 Δομή και διάρθρωση της εργασίας

Από τον παραπάνω αναφερόμενο σκοπό και τους στόχους που πλαισιώνουν τον εν λόγω σκοπό, φαίνεται ξεκάθαρα ότι η εργασία επικεντρώνεται σε δύο βασικά πράγματα: Το πρώτο είναι η οικονομική ανάπτυξη και το δεύτερο η φορολογία. Είναι αναμενόμενο, επομένως, η εργασία να χωριστεί και στα αντίστοιχα μέρη, έτσι ώστε να γίνει πρώτα η ανάπτυξη των συστατικών του και στη συνέχεια να ενώσουμε αυτά τα συστατικά για να βγάλουμε συμπέρασμα για το όλον και τον τρόπο λειτουργίας του, απαντώντας παράλληλα στο ένα και βασικό ερώτημα που τίθεται εξ αρχής στην εργασία. Οπότε, η εργασία θα αποτελείται από τρία βασικά μέρη: τα περί οικονομικής ανάπτυξης, τα περί φορολογίας και τα ερευνητικά στοιχεία για τη συσχέτιση των δύο μερών. Πιο συγκεκριμένα, όμως:

Στο πρώτο μέρος, στο οποίο το κύριο αντικείμενο είναι η οικονομική ανάπτυξη, θα αναπτυχθούν δύο βασικές ενότητες. Η πρώτη από αυτές θα είναι ο προσδιορισμός του όρου που ενδιαφέρει και αποτελεί αντικείμενο στην παρούσα έρευνα, έτσι ώστε να τον διαχωρίσουμε από τυχόν παρόμοιους που αναφέρονται στη βιβλιογραφία και πολύ συχνά δημιουργείται σύγχυση ακόμα και μεταξύ των έμπειρων ερευνητών. Κάτι τέτοιο θεωρείται ιδιαίτερα χρήσιμο για την ασφάλεια και την αλήθεια των συμπερασμάτων μας, τα οποία θα έχουν μικρότερο περιθώριο

αμφισβήτησης από τους μελλοντικούς ερευνητές. Η δεύτερη ενότητα, η οποία έρχεται σε συνέχεια της πρώτης, θα έχει ως περιεχόμενο την παρουσίαση και ανάλυση των δεικτών μέτρησης της οικονομικής ανάπτυξης. Η ενότητα αυτή θα περιλαμβάνει, εκτός από τον διαχωρισμό τους στα πλαίσια στα οποία εντάσσονται ο καθένας από αυτούς, την αναφορά τους και τον σκοπό τους, θα δοθούν και τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματά τους για τον σκοπό που κλήθηκαν να επιτύχουν. Με την ενότητα αυτή επιλύεται και το πολύ βασικό πρόβλημα των σκοπών της οικονομικής ανάπτυξης, που θα ήταν μάταιο να αναλυθεί σε ξεχωριστή ενότητα, όταν η ανάλυση των δεικτών της δίνει σαφείς απαντήσεις.

Στο δεύτερο μέρος, το οποίο ασχολείται με το έτερο σκέλος του σκοπού της εργασίας, αναφέρεται στα σχετικά με τη φορολογία. Το κεφάλαιο αυτό, λοιπόν, αποτελείται επίσης από δύο βασικές ενότητες. Η πρώτη είναι η οροθέτηση της έννοιας της φορολογίας και της φορολογικής πολιτικής, η οποία γίνεται με σκοπό να προσδιορίσει και το δεύτερο σκέλος του οριζόμενου σκοπού της εργασίας, έτσι ώστε να έχουμε σαφή εικόνα περί του τι θα κληθούμε αργότερα να συγκρίνουμε και να μην υπάρχουν παρεκκλίσεις από αυτό που πραγματικά μας ενδιαφέρει στη συγκεκριμένη έρευνα. Βεβαίως, θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι ο εννοιολογικός προσδιορισμός δεν θα είναι ούτε στείρος ούτε περιορισμένος σε μια γλωσσολογική ενδεχομένως ανάλυση. Αντίθετα, εντός του πλαισίου της, θα αναπτύσσεται παράλληλα τόσο η λογική και η φιλοσοφία που κρύβεται πίσω από αυτή όσο και η χρησιμότητά της, πράγμα το οποίο ανοίγει τον δρόμο και σε γενικότερα θέματα που σχετίζονται με το περιεχόμενό της. Η δεύτερη ενότητα αναφέρεται στα κριτήρια που θα πρέπει η έννοια αυτή να εκπληρώνει για να επιτυγχάνει τον σκοπό για τον οποίο συστάθηκε και μπορεί να συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη που ενδιαφέρει την έρευνα.

Στο τρίτο και τελευταίο μέρος, τώρα, θα γίνει η σύνθεση των δύο προαναφερθέντων εννοιών, έτσι ώστε να απαντήσουμε στο βασικό ερώτημα που τέθηκε εξ αρχής και αφορούσε στη μεταξύ τους συσχέτιση. Με αυτόν τον τρόπο, ουσιαστικά, προχωρούμε στην ολιστική προσέγγιση του αντικειμένου μας έπειτα από την ανάλυση και εξήγηση των μερών του. Έτσι, λοιπόν, και αυτό το κεφάλαιο θα αποτελείται από δύο ενότητες. Ωστόσο, η δεύτερη ενότητα δεν θα έχει να κάνει με κάποιο επιπλέον στοιχείο αυτής της συσχέτισης, αλλά με την εξειδίκευσή της στην ελληνική περίπτωση, η οποία συνιστά την περιπτωσιολογική μελέτη της παρούσας έρευνας. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι στο τρίτο αυτό μέρος η θεωρητική προσέγγιση του θέματος θα γίνεται μόνο στην πρώτη ενότητα, καθώς, στις

άλλες δύο, η προσέγγιση θα είναι ερευνητική και θα γίνει με την παράθεση των σχετικών αριθμητικών στοιχείων από την εφαρμογή διάφορων φορολογικών πολιτικών και την επίδρασή τους στην οικονομική ανάπτυξη. Αυτό θα αφορά σε διαφορετικά και εκ διαμέτρου αντίθετα ως προς την ανάπτυξη και την ευημερία τους κράτη, προκειμένου να εντοπίσουμε, αν ισχύει κάτι τέτοιο, τα διαφορετικά αποτελέσματα.

Τέλος, η εργασία θα κλείσει με το γενικό συμπέρασμα που θα προκύψει από την έρευνα, η οποία θα περιέχει, εκτός από μια σύνοψη όσων ανακαλύφθηκαν καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας, και την απάντηση στα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν εξ αρχής και αποτελούν τους στόχους της εργασίας. Συνεπώς, με αυτόν τρόπο, θα έχει ολοκληρωθεί ο κύκλος της έρευνας και θα δοθούν με ακρίβεια και επάρκεια όλες οι απαντήσεις που μας ταλάνισαν από την αρχή. Ως εκ τούτου, θα καλυφθούν όλα τα ερευνητικά κενά που εντοπίσαμε σε προσωπικό επίπεδο για το συγκεκριμένο θέμα, αφήνοντας πάντα το περιθώριο και σε επόμενους ερευνητές να δουν ποιες απαντήσεις από αυτές που δίνουμε εμείς δεν τους καλύπτουν και κρίνουν ότι θα πρέπει να διερευνηθούν καλύτερα και με άλλους ενδεχομένους όρους.

Κεφάλαιο 2 – Περί οικονομικής ανάπτυξης

2.1 Ορισμός της οικονομικής ανάπτυξης

Στην προσπάθεια προσδιορισμού του όρου οικονομική ανάπτυξη (economic development) θα πρέπει ο οποιοσδήποτε ερευνητής ασχολείται με το αντικείμενο να φροντίζει να κάνει ξεκάθαρο από την αρχή, για να μην δημιουργείται περαιτέρω σύγχυση, ότι διαφέρει αρκετά από τον παρόμοιο όρο οικονομική μεγέθυνση (economic growth) που συναντάται συχνά στη βιβλιογραφία. Πρόκειται για μία διαφοροποίηση, που αρκετοί επιστήμονες-οικονομολόγοι έχουν αναγνωρίσει και έχουν σπεύσει να επισημάνουν, αλλά, ωστόσο, ακόμα και σήμερα δεν φαίνεται να είναι απόλυτα αντιληπτή από όλους. Ας δούμε, όμως, το όριο του κάθε όρου και, στη συνέχεια, να δώσουμε τον ορισμό της οικονομικής ανάπτυξης, που είναι και το αντικείμενο της παρούσας εργασίας.

Πηγαίνοντας πίσω στον χρόνο, την περίοδο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όπου η ανάπτυξη της οικονομίας έγινε αντικείμενο μελέτης, τα πρώτα γραπτά επικεντρώθηκαν, σε μεγάλο βαθμό, στους τρόπους επίτευξης οικονομικής μεγέθυνσης και ειδικότερα, στην αύξηση του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος (ΑΕΠ) και τη συνολική απασχόληση (βλ. ενδεικτ. Rosenstein-Rodan, 1943. Dobb, 1945. Lewis, 1955). Παρ' όλα αυτά, όταν γίνεται λόγος για οικονομική ανάπτυξη, δεν μπορεί να βγει έξω από τη συζήτηση η διεύρυνση της προσφοράς τροφίμων, ένδυσης, στέγασης, ιατρικών υπηρεσιών, εκπαιδευτικών εγκαταστάσεων και γενικότερα η μεταμόρφωση της παραγωγικής διάρθρωσης της οικονομίας. Επομένως, μία βασική διαφορά μεταξύ των δύο εννοιών έγκειται στο γεγονός ότι η οικονομική μεγέθυνση σχετίζεται μόνο με το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, αφήνοντας έξω τη διανομή αυτού του ΑΕΠ στον πληθυσμό, ενώ, η οικονομική ανάπτυξη αναφέρεται σε κάτι θετικό που συμβαίνει και σε άλλα πεδία εκτός από το οικονομικό, ως αποτέλεσμα της προαναφερθείσας ευημερίας (Sen, 1988).

Διαφορετικά, η οικονομική μεγέθυνση είναι η αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ και περιλαμβάνει την ανάλυση της διαδικασίας με ποσοτικούς, κατά κύριο λόγο, όρους ή, με άλλα λόγια, η αύξηση του εθνικού πλούτου, συμπεριλαμβανομένης της ικανότητας παραγωγής, εκφρασμένης τόσο σε απόλυτα όσο και σε σχετικά μεγέθη ανά κεφάλαιο, ενώ η οικονομική ανάπτυξη είναι η διαδικασία παραγωγής οικονομικών, κοινωνικών, ποσοτικών και ποιοτικών αλλαγών, η οποία προκαλεί

αθροιστική και διαρκή αύξηση της εθνικής οικονομίας του πραγματικού εθνικού προϊόντος (Haller, 2012).

Σε πρώτη φάση, λοιπόν, ένα πράγμα που θα μπορούσαμε να πούμε, είναι ότι η οικονομική μεγέθυνση αναφέρεται σε μια αύξηση της συνολικής παραγωγής, ενώ η οικονομική ανάπτυξη αφορά σε βελτιώσεις της ποιότητας, την εισαγωγή νέων αγαθών και υπηρεσιών, τον μετριασμό του κινδύνου και τη δυναμική της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας. Αυτό σημαίνει ότι ο όρος οικονομική ανάπτυξη είναι μία έννοια πιο ευρεία, που έχει ως σκοπό την τοποθέτηση της οικονομίας σε τροχιά ανάπτυξης. Οπότε, είναι πιο κοντά κανείς αν πει ότι η οικονομική ανάπτυξη είναι λιγότερο συνδεδεμένη με τις δυνάμεις της αγοράς και περισσότερο με τις μακροπρόθεσμες επενδύσεις στην παραγωγή νέων ιδεών, τη μεταφορά γνώσεων και υποδομών και εξαρτάται από τη λειτουργία κοινωνικών και οικονομικών θεσμών και τη συνεργασία του δημόσιου με τον ιδιωτικό τομέα. Είναι, δηλαδή, περισσότερο αντικείμενο διερεύνησης του κράτους και, κατ' επέκταση, της κυβέρνησης (Feldman, Hadjimichael, Kemeny & Lanahan, 2014).

Επίσης, η οικονομική μεγέθυνση υπολογίζεται σε ένα μικρότερο χρονικό διάστημα, συνήθως ένα έτος (π.χ. ετήσια αύξηση της υλικής παραγωγής, το ποσοστό μεγέθυνσης του ΑΕΠ ή του εθνικού εισοδήματος σε ένα έτος) και είναι ανεξάρτητη από την οικονομική ανάπτυξη, δεν είναι, δηλαδή, προϋπόθεση η οικονομική ανάπτυξη για την ύπαρξη οικονομικής μεγέθυνσης. Από την άλλη πλευρά, η οικονομική ανάπτυξη εκφράζεται σε μεγαλύτερη περίοδο και συμβαίνει, όταν πραγματοποιούνται δομικές αλλαγές, όπως για παράδειγμα, η μεγαλύτερη συμμετοχή στην ικανότητα επεξεργασίας της βιομηχανικής παραγωγής (δευτερογενής τομέας) και σε υψηλότερα επίπεδα κυριαρχεί όλο και περισσότερο ο τομέας των υπηρεσιών (τριτογενής τομέας). Επιπλέον, η οικονομική μεγέθυνση, σε αυτή την περίπτωση, είναι μεν σημαντική προϋπόθεση, δεν είναι, όμως, ο κύριος δείκτης αυτής (Ivic, 2015).

Από εκεί και πέρα, δεδομένης της πολυπλοκότητας του χαρακτήρα του, ο όρος οικονομική ανάπτυξη είναι μία πολυπαραγοντική έννοια. Ως εκ τούτου, θα ήταν από πολύ δύσκολο έως αδύνατον να δώσει κανείς έναν ορισμό και αυτός να είναι απόλυτα αποδεκτός από όλους. Εξαρτάται από τη σκοπιά που το αντιμετωπίζει κανείς. Ενδεικτικά, από την πλευρά της οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας, η οικονομική ανάπτυξη παίζει υποστηρικτικό ρόλο στο βιοτικό επίπεδο των ανθρώπων και συνεπάγεται αυξημένο κατά κεφαλήν εισόδημα και δημιουργία νέων ευκαιριών

στον τομέα της εκπαίδευσης, της υγειονομικής περίθαλψης και της απασχόλησης. Διαφορετικά, πρόκειται για αύξηση του κατά κεφαλήν οικονομικού εισοδήματος με ταυτόχρονη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων και την αύξηση ικανοποίηση των ανθρώπων (Drewnowski & Wolf, 1966).

Από τη σκοπιά μείωσης της φτώχειας, η οικονομική ανάπτυξη δεν ισοδυναμεί μόνο με την αύξηση του ΑΕΠ μιας χώρας, αλλά περισσότερο με τη μείωση της φτώχειας σε ατομικό επίπεδο, δηλαδή, την αύξηση της κατανάλωσης και τη μείωση της ανεργίας, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι, μαζί με την αύξηση του ΑΕΠ, πρέπει να έρθει και μια λογικά δίκαιη κατανομή του εισοδήματος (Singer & Ansari, 1977).

Πιο κοντά, τώρα, στο σήμερα, στη δεκαετία του '90, οι οικονομολόγοι προσδιόρισαν την οικονομική ανάπτυξη σε σχέση με την ανθρώπινη ευημερία, την καλύτερη εκπαίδευση, τη χαμηλή ανεργία, τον χαμηλό υποσιτισμό, τις λιγότερες ασθένειες, τη χαμηλή φτώχεια, την περισσότερη ισότητα κ.λπ., ενώ ελάχιστη σημασία δόθηκε στο κάθε αυτό περιεχόμενο του ΑΕΠ. Ένας τέτοιος ορισμός αναφέρεται στη διεύρυνση του εύρους της οικονομικής και κοινωνικής επιλογής σε άτομα και έθνη, απελευθερώνοντάς τα από την υποτέλεια και την εξάρτηση, όχι σε σχέση με άλλους ανθρώπους και εθνικά κράτη, αλλά με τις δυνάμεις της άγνοιας και της ανθρώπινης μιζέριας (Todaro, 1994). Και, σε συνέχεια, αυτού, η οικονομική ανάπτυξη μπορεί να θεωρηθεί η δημιουργία ενός περιβάλλοντος στο οποίο όλοι οι άνθρωποι θα μπορούν να επεκτείνουν τις φυσικές τους ικανότητες και να αυξήσουν, με αυτόν τον τρόπο, τις ευκαιρίες τόσο για τις παρούσες όσο και για τις μελλοντικές γενιές (United Nations Human Development Report, 1994).

Οπότε, η οικονομική ανάπτυξη απαιτεί ισορροπία, η οποία μπορεί να εκφραστεί με διάφορους τρόπους. Για παράδειγμα, η αύξηση της εκπαίδευσης απαιτεί συμπληρωματικές προσπάθειες για την υποστήριξη μιας περίπλοκης οικονομίας που θα προσφέρει θέσεις εργασίας. Η εστίαση στην εκπαίδευση χωρίς την αντίστοιχη στήριξη ανάπτυξης της βιομηχανίας δημιουργεί διαρροή εγκεφάλων (brain drain), καθώς η εξειδικευμένη εργασία τείνει να ακολουθεί τις ευκαιρίες (Beine, Docquier & Rapoport, 2001). Αυτό το βλέπουμε στις ανεπτυγμένες περιοχές, οι οποίες αποκτούν αυτή τη μορφή επειδή εκεί βρίσκονται ή μπορούν να βρεθούν θέσεις εργασίας. Με την ίδια λογική, οι δημόσιες επενδύσεις στην έρευνα δεν θα αποδώσουν τα αναμενόμενα οφέλη αν δεν υπάρχουν εταιρείες με όραμα και δυνατότητες να μετατρέψουν την έρευνα αυτή σε επιθυμητά αγαθά και υπηρεσίες. Οι αγορές λειτουργούν αποτελεσματικά για βραχυπρόθεσμες συναλλαγές, αλλά δεν

διαθέτουν κίνητρα για την ενίσχυση της βασικής ικανότητας συμμετοχής στην οικονομία. Κατά συνέπεια, η οικονομική ανάπτυξη δεν είναι μόνο μία έννοια, αλλά, ταυτόχρονα, μια δραστηριότητα και μια επαγγελματική πρακτική, για την οποία υπάρχουν υψηλές προσδοκίες και σημαντικές επενδύσεις δημόσιου χρήματος (Feldman, Hadjimichael, Kemeny & Lanahan, 2014).

2.2 Δείκτες μέτρησης της οικονομικής ανάπτυξης

Έπειτα από όλα όσα αναφέρθηκαν για την οικονομική ανάπτυξη ως έννοια και τη συσχέτισή της με έννοιες που εκτείνονται πέρα από τη συσσώρευση του πλούτου (Sen, 1999), δηλαδή με έννοιες που έχουν να κάνουν με τη βελτίωση της ζωής των ανθρώπων, θα ήταν κάτι περισσότερο από παράλειψη, αν ο μοναδικός δείκτης που χρησιμοποιούταν για τη μέτρησή της, ήταν το ΑΕΠ. Οπότε, θα ήμασταν ίσως πιο ακριβείς αν, γι' αυτόν τον σκοπό, γινόταν μια συγχώνευση οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών δεικτών (Adelman & Morris, 1967). Πάνω σε αυτή τη λογική σκέψης, το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών (United National Development Program) έχει αναπτύξει τον Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (Human Development Index – HDI), ο οποίος αναφέρεται στη διαδικασία διεύρυνσης των επιλογών των ανθρώπων για μια μακρά και υγιή ζωή με ένα αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο (UNDP, 1990). Στη συνέχεια, ακολούθησαν και πολλοί άλλοι παρόμοιοι δείκτες, καθένας από τους οποίους εντάσσεται μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο που θα περιγράψουμε εκτενώς στη συγκεκριμένη ενότητα.

Στο πλαίσιο της ανθρώπινης ανάπτυξης, εκτός από τον Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης, που αναφέρθηκε παραπάνω και σχετίζεται με τη διαδικασία διεύρυνσης των επιλογών των ανθρώπων και βελτίωσης των ανθρώπινων δυνατοτήτων και των ελευθεριών που εξασφαλίζουν και διασφαλίζουν μια μακρά και υγιή ζωή και ένα αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο, από τη δεκαετία του '60 και έπειτα, πολλοί μελετητές και αναπτυξιακοί οργανισμοί δημιούργησαν ένα ευρύτερο μέτρο ανθρώπινης ευημερίας συνδυάζοντας κατάλληλους δείκτες (Stanton, 2007). Ένας από αυτούς τους δείκτες ήταν ο δείκτης επιπέδου διαβίωσης, ο οποίος είχε κατηγοριοποιήσεις για φυσικές (διατροφή, στέγη, υγεία), πολιτιστικές (εκπαίδευση, διασκέδαση και ασφάλεια) και υψηλότερες ανάγκες (εισόδημα πάνω από ένα όριο) (Drewnowski & Wolf, 1966).

Παρ' όλα αυτά, πρόκειται για έναν δείκτη που παρουσιάζει πολλά κενά, καθώς ενσωματώνει μόνο ένα υποσύνολο ανθρώπινων επιλογών και αφήνει εκτός

πολλές άλλες πτυχές θεμελιώδους σημασίας (Ranis, Stewart & Samman, 2006), οι οποίες είναι σημαντικές για την καλύτερη ανταπόκριση στα διάφορα κοινωνικά προβλήματα (π.χ. διαφθορά) (Ray, 2008). Επίσης, αγνοεί την πτυχή της ανισότητας των φύλων (Schuler, 2006), το περιβάλλον και τη δικαιοσύνη (Sagar & Najam, 1998), με αποτέλεσμα να παρουσιάζει αδυναμία στην ακριβή αναπαράσταση της πραγματικότητας του κόσμου. Επιπλέον, ενώ παρέχει χρήσιμες πληροφορίες για την τρέχουσα εξέλιξη μιας χώρας, αγνοεί το μελλοντικό επίπεδο ανάπτυξης, καθώς ο συγκεκριμένος δείκτης χρησιμοποιεί τα δεδομένα του παρελθόντος και όχι την εκτίμηση των σημερινών προσπαθειών ή την πρόβλεψη του μέλλοντος (Ivanova, Arcelus & Srinivasan, 1999). Συνεπώς, ο HDI είναι σχεδιασμένος μόνο ως σύνοψη και όχι ως ένα ολοκληρωμένο μέτρο ανθρώπινης ανάπτυξης.

Ένας άλλος δείκτης που εντάσσεται στο πλαίσιο της ανθρώπινης ανάπτυξης είναι ο δείκτης φυσικής ποιότητας ζωής (Physical Quality of Life Index – PQLI), ο οποίος μετράει την ανθρώπινη ανάπτυξη σε σχέση με τις πιο βασικές ανάγκες των ανθρώπων (Morris, 1979). Ο δείκτης αυτός είναι ένας συνδυασμός τριών βασικών φυσικών δεικτών: το προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση, τη βρεφική θνησιμότητα και τον αλφαριθμητισμό των ενηλίκων και χρησιμοποιήθηκε για τη σύγκριση μεταξύ των χωρών. Με αυτόν τον τρόπο, οι χώρες τώρα πλέον ταξινομούνται όχι με βάση τα εισοδήματα που διαθέτει η καθεμία από αυτές, αλλά με βάση την ικανότητά τους στην κάλυψη των βασικών αναγκών των ανθρώπων. Ανεξάρτητα, όμως, από αυτή τη χρήση, ο συγκεκριμένος δείκτης έγινε το μέσο για τον υπολογισμό των αλλαγών στις χώρες, καθώς και για τη μέτρηση των εθνικών, περιφερειακών, φυλικών και αγροτικών/αστικών διαφορών (Doessel & Gounder, 1994). Κάτι τέτοιο, ωστόσο, δεν σήμαινε ότι δεν είχε κενά και περιορισμούς.

Ένας τέτοιος περιορισμός ήταν η αδυναμία να καταγραφεί η ποιότητα ζωής, γιατί δεν λαμβάνει υπόψη τα προβλήματα που σχετίζονται με τις βασικές ανάγκες, όπως η διατροφή, η υγεία, οι εγκαταστάσεις υγιεινής, η στέγαση κ.λπ. (Doessel & Gounder, 1994). Επομένως, ο PQLI κατέστη ανεπαρκής να απεικονίσει συνολικά και με ακρίβεια το πραγματικό επίπεδο ανάπτυξης μιας κοινωνίας. Επίσης, ένας άλλος περιορισμός ήταν η μέτρηση της ολοκληρωμένης εξέλιξης με την εξέταση μόνο των φυσικών πτυχών της ζωής. Αυτό, όμως, δεν εμπεριέχει την ελευθερία, την ασφάλεια, τη δικαιοσύνη και άλλα άυλα στοιχεία τα οποία είναι σημαντικά στη γενική έννοια της ανθρώπινης ανάπτυξης και, το πιο σημαντικό, μετράει μόνο πόσο οι επαρκείς

κοινωνίες ικανοποιούν συγκεκριμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά που προσφέρουν ζωή.

Επόμενοι δείκτες στο πλαίσιο της ανθρώπινης ανάπτυξης, είναι ο Δείκτης Ανάπτυξης που σχετίζεται με το φύλο (Gender-related Development Index – GDI) και το Μέτρο Ενδυνάμωσης των Φύλων (Gender Empowerment Measure – GEM), οι οποίοι αναπληρώνουν το κενό σε θέματα ανισότητας φύλου (Schuler, 2006). Πιο συγκεκριμένα, όμως, ο GDI έχει την ίδια διάσταση με το HDI, αλλά αναφέρεται στις ανισότητες των φύλων και ο GEM ερμηνεύεται ως δείκτης της ισότητας των φύλων στην πολιτική και οικονομική συμμετοχή και τη λήψη αποφάσεων, καθώς και στην εξουσία έναντι των οικονομικών πόρων. Κατά την εφαρμογή από τη στιγμή της εφεύρεσής τους, οι δύο δείκτες επικρίθηκαν επειδή δεν αντικατοπτρίζουν επαρκώς τις διαστάσεις των ανισοτήτων φύλου ούτε στις αναπτυσσόμενες ούτε στις ανεπτυγμένες χώρες, αλλά, το γεγονός ότι διαχωρίζεται η διάσταση των βασικών ικανοτήτων και η διάσταση της ενδυνάμωσης είναι θετικό, επειδή διαφορετικές χώρες μπορεί να έχουν ισότητα φύλων σε βασικές δυνατότητες, αλλά να φαίνονται πολύ διαφορετικές στη διάσταση της ενδυνάμωσης και αντιστρόφως.

Ο τελευταίος, τώρα, δείκτης σε αυτή την κατηγορία είναι ο Δείκτης Νοήματος της Ζωής (Meaning in Life Index – MILI), ο οποίος πρωτοχρησιμοποιήθηκε για τη μελέτη του εν λόγω νοήματος σε σχέση με την προσωπικότητα, τις θρησκευτικές συμπεριφορές και τις πεποιθήσεις μεταξύ των προπτυχιακών φοιτητών του Ηνωμένου Βασιλείου και, στη γενικότερη εφαρμογή του, είναι ο δείκτης που μετράει τον βαθμό στον οποίο τα άτομα πιστεύουν ότι η ζωή τους έχει νόημα, όχι μόνο ποιότητα ζωής ή ικανοποίηση από τη ζωή (Francis & Hills, 2008). Σκοπός του είναι να εδραιώσει οποιαδήποτε σχέση υπάρχει μεταξύ του συγκεκριμένου δείκτη και των προσωπικών παραγόντων του Eysenck, δηλαδή της εξωστρέφειας, του νευρωτισμού, του ψυχωτισμού και της κοινωνικής συμμόρφωσης, καθώς και μερικές θρησκευτικές μεταβλητές, όπως η συμμετοχή στην εκκλησία και η συχνότητα συμμετοχής στην εκκλησία. Το εργαλείο αυτό έχει αποκτήσει επαρκή εγκυρότητα, εσωτερική συνοχή και αξιοπιστία κλίμακας, αλλά, βεβαίως, οι βαθμολογίες του εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το ποιο είναι το άτομο ή ο τύπος προσωπικότητας στον οποίο απευθύνεται, καθώς αυτός είναι που καθορίζει το νόημα στη ζωή.

Όσον αφορά στο πλαίσιο κοινωνικής ανάπτυξης, το οποίο αναφέρεται στη βελτίωση της ευημερίας και της ποιότητας ζωής των ατόμων ή τις αλλαγές στις κοινωνίες που καθιστούν την ανάπτυξη πιο δίκαιη και περιεκτική για όλα τα μέλη της

κοινωνίας (Davis, 2004), ένας δείκτης είναι αυτός της κοινωνικής ανάπτυξης (Social Development Index – SDI), ο οποίος συνιστά ένα άθροισμα διάφορων μεταβλητών (13 φυσικών μεταβλητών στην πρώτη του εκδοχή, που αντιπροσώπευαν την αστικοποίηση, την εκβιομηχάνιση, τις συνθήκες υγείας, το επίπεδο διατροφής, το επίπεδο εκπαίδευσης και τις διαστάσεις κοινωνικής επικοινωνίας και 10 μετέπειτα). Ο δείκτης αυτός καταγράφει έναν μεγάλο αριθμό κοινωνικών δεικτών που αντιπροσωπεύουν περισσότερους τομείς κοινωνικής ανησυχίας και συνδέεται με μια αντικειμενική μέθοδο αποδόσεως των βαρών για τον συνδυασμό πολλαπλών φυσικών δεικτών. Ωστόσο, αν και ο SDI περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό κοινωνικών δεικτών για να αντιπροσωπεύει το επίπεδο ανάπτυξης, η οικονομική κατάσταση των χωρών αγνοείται σαν να μην υπάρχει καμία χρηματοοικονομική μεταβλητή. Αυτός είναι ένας από τους περιορισμούς του SDI στην παρουσίαση μιας πιο σφαιρικής άποψης για την εξέλιξη.

Ένας άλλος δείκτης είναι αυτός της ανθρώπινης φτώχειας HPI (Human Poverty Index), ο οποίος μετράει την ανθρώπινη στέρηση και την ανθρώπινη φτώχεια, όχι όμως αυτές που βασίζονται σε εισοδηματικά κριτήρια, αλλά αυτές που έχουν να κάνουν με το έλλειμμα επιλογών και ευκαιριών των ανθρώπων να ζήσουν μια υποφερτή ζωή (Fukuda-Parr, 1999). Στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι τρεις κατηγορίες στέρησης που αποτελούν τις διαστάσεις της φτώχειας είναι η επιβίωση (ποσοστό των ανθρώπων σε μια δεδομένη χώρα που δεν αναμένεται να επιβιώσουν πέρα από την ηλικία των 40 ετών), η εκπαίδευση και η γνώση (ποσοστό αλφαριθμητισμού ενηλίκων) και η οικονομική προμήθεια - αξιοπρεπή διαβίωση (ποσοστό του πληθυσμού χωρίς πρόσβαση σε ασφαλές νερό, ποσοστό πληθυσμού χωρίς πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας και ο υποσιτισμός σε παιδιά <5 ετών) (Krishnaji, 1997).

Τα πλεονεκτήματά του είναι ότι δίνει ουσιαστικά μια πραγματική εικόνα του επιπέδου της φτώχειας σε μια χώρα, καθώς περιλαμβάνει περισσότερες βασικές ευκαιρίες και επιλογές που αφορούν στην επιβίωση, στην εκπαίδευση και στην υγεία από τα απλά εισοδηματικά κριτήρια. Επίσης, είναι σε θέση να φωτίζει τις διαφορετικές διαστάσεις της φτώχειας που πρέπει να αντιμετωπίζουν οι φορείς χάραξης πολιτικής και, επιπλέον, συνοψίζει τις πληροφορίες, ιδιαίτερα την έκταση της φτώχειας, σε διάφορες διαστάσεις. Ωστόσο, δεν έχει κανένα προφανές πλεονέκτημα ως συνοπτικό μέτρο, ιδιαίτερα σε σχέση με τους απλούστερους, ευκόλως κατανοητούς δείκτες, όπως ο απλός μέσος όρος (Krishnaji, 1997). Επίσης,

ένας άλλος περιορισμός του είναι η συγκεκριμένη επιλογή μεταβλητών για την περιγραφή και την ποσοτικοποίηση της στέρησης και για την αξιοπιστία των δεδομένων που χρησιμοποιούνται πραγματικά. Για παράδειγμα, μεταβλητές όπως η τροφή, η ένδυση και η στέγαση, όπως ισχύουν για ολόκληρο τον πληθυσμό, η αμειβόμενη απασχόληση, η στέρηση βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων κ.ο.κ. δεν συμπεριλαμβάνονται και αυτό είναι σημαντικό μειονέκτημα του συγκεκριμένου δείκτη, γιατί δεν λαμβάνει υπόψη του άλλες σημαντικές πτυχές της ανθρώπινης φτώχειας (Fukuda-Parr, 2007).

Ένας άλλος δείκτης είναι ο πολυδιάστατος δείκτης φτώχειας (Multidimensional Poverty Index – MPI), που δημιουργήθηκε για την αντικατάσταση του HPI το 2010 και αποτελεί ένα σύνολο μέτρων για τη φτώχεια που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης εικόνας των ατόμων που ζουν σε συνθήκες φτώχειας. Ο δείκτης προσφέρει ένα πολύτιμο συμπλήρωμα των παραδοσιακών μέτρων για τη φτώχεια, που βασίζονται στο εισόδημα, εξετάζοντας τις πολλαπλές στέρησεις σε επίπεδο νοικοκυριού. Ο δείκτης αναγνωρίζει τις στέρησεις στις ίδιες τρεις διαστάσεις με το HDI με 10 δείκτες (υποσιτισμό και παιδική θνησιμότητα για την υγεία, έτη σχολικής φοίτησης και εγγραφής στα σχολεία για την εκπαιδευτική επιτυχία και πρόσβαση στην ηλεκτρική ενέργεια, το πόσιμο νερό, τις αποχετευτικές εγκαταστάσεις, τα υλικά επίστρωσης δαπέδου, την καύσιμη ύλη για το μαγείρεμα και βασικά προϊόντα, όπως το ραδιόφωνο, το ποδήλατο κ.λπ.) (OPHI, 2013).

Τα πλεονεκτήματά του είναι ότι μπορεί και καταγράφει τις σοβαρές στέρησεις που αντιμετωπίζει κάθε άτομο την ίδια στιγμή και αντικατοπτρίζει τόσο την εμφάνιση πολυδιάστατης στέρησης όσο και την έντασή του (πόσες στέρησεις αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι την ίδια στιγμή), αναπληρώνοντας έτσι το κενό που άφηγε ο HPI που δεν μπόρεσε να εντοπίσει συγκεκριμένα άτομα, νοικοκυριά ή μεγαλύτερες ομάδες ανθρώπων ως από κοινού στερημένα, καθώς χρησιμοποιούσε τους μέσους όρους της χώρας για να αντικατοπτρίζει τη συνολική στέρηση της υγείας, της εκπαίδευσης και του βιοτικού επιπέδου. Επιπλέον, ο MPI μπορεί να αναλυθεί κατά δείκτη για να δείξει πώς αλλάζει η σύνθεση της πολυδιάστατης φτώχειας για διαφορετικές περιοχές, εθνότητες, αστική και αγροτική τοποθεσία, καθώς και άλλα βασικά χαρακτηριστικά των νοικοκυριών και της κοινότητας. Πέρα από αυτά, η μεθοδολογία του MPI δείχνει πτυχές στις οποίες στερούνται οι φτωχοί και συμβάλλει στην αποκάλυψη των διασυνδέσεων μεταξύ αυτών των στέρησεων.

Αυτό επιτρέπει στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής να στοχεύουν αποτελεσματικότερα στους πόρους και τις πολιτικές σχεδιασμού, πράγμα που είναι χρήσιμο όταν αποκαλύπτει περιοχές ή ομάδες που χαρακτηρίζονται από σοβαρή στέρηση (Alkire & Santos, 2010).

Από την άλλη πλευρά, ένα από τα ελλείμματα του συγκεκριμένου δείκτη είναι ότι οι μεταβλητές του προέρχονται από διαφορετικά στοιχεία, επειδή τα δεδομένα δεν είναι διαθέσιμα για όλες τις διαστάσεις (ορισμένες μεταβλητές βασίζονται σε αποτελέσματα, όπως τα έτη εκπαίδευσης και άλλες στις εισροές, όπως τα καύσιμα μαγειρέματος). Επίσης, δεν κλειδώνει τις μεταβλητές που χαρακτηρίζουν κάποιον πολυδιάστατα φτωχό, καθώς οι μεταβλητές αυτές είναι αμφισβητήσιμες σε πολλές περιπτώσεις. Επιπλέον, ενώ ο MPI υπερβαίνει κατά πολύ τον αριθμό των εργαζομένων για να συμπεριλάβει την ένταση της φτώχειας, δεν μετρά τις ανισότητες μεταξύ των φτωχών, αν και οι αποσυνθέσεις ανά ομάδα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την αποκάλυψη των ανισοτήτων που βασίζονται σε ομάδες (Alkire & Foster, 2011).

Τέλος, κλείνοντας τον κύκλο του πλαισίου κοινωνικής ανάπτυξης, ένας άλλος δείκτης είναι ο Δείκτης Αντιλήψεων περί Διαφθοράς (Corruption Perceptions Index – CPI), ο οποίος έχει σχεδιαστεί για να παρέχει μια πιο συστηματική και πιο εκτεταμένη εικόνα της διαφθοράς στις χώρες. Πιο συγκεκριμένα, ο δείκτης αυτός συνδυάζει διάφορες μεταβλητές σε έναν σύνθετο δείκτη για τη μέτρηση της διαφθοράς. Αυτό σημαίνει ότι είναι ένας ομοιογενής δείκτης με την έννοια ότι όλα τα στοιχεία στα οποία βασίζεται, επιδιώκουν να μετρήσουν το ίδιο πράγμα, επομένως, ο δείκτης αυτός διαθέτει το στοιχείο της αξιοπιστίας. Αυτό το τελευταίο δε (η αξιοπιστία) ενισχύεται ακόμα περισσότερο από το γεγονός ότι η αξιολόγηση της διαφθοράς γίνεται από εμπειρογνώμονες και μη, κατοίκους και μη κατοίκους (όχι απαραίτητα υπηκόους) των χωρών που περιλαμβάνονται (Svensson, 2005), με αποτέλεσμα να μειώνεται αισθητά η πιθανότητα να παραπλανηθεί μια χώρα. Επιπρόσθετα με αυτό, με τη χρήση του συγκεκριμένου δείκτη μπορεί να προβλεφθεί η ανθρώπινη συμπεριφορά και η στάση απέναντι στις επενδυτικές αποφάσεις, την πολιτική συμμετοχή και άλλες δραστηριότητες και, ως εκ τούτου, τόσο η κυβέρνηση όσο και άλλοι σχετικοί θεσμοί να προγραμματίζουν τις ενέργειες για την αντιμετώπιση όλων των συνεπειών και δυνατοτήτων.

Παρ' όλα αυτά, όπως και κάθε άλλος δείκτης, έχει και αυτός κάποια σημαντικά μειονεκτήματα. Ένα από αυτά είναι η μη πραγματική αντανάκλαση της

επίπτωσης που έχει η διαφθορά για τη χώρα που τη βιώνει και η μη εξήγηση του χαρακτηριστικού της χώρας που μπορεί να επηρεάσει τον υπολογισμό του δείκτη (Lambsdorff, 2005). Επιπλέον, δεδομένου ότι η διαφθορά είναι ένα ζήτημα που έχει μια ευρεία έννοια και μπορεί να συμβεί με αμέτρητους τρόπους, ο συγκεκριμένος δείκτης δεν καθορίζει συγκεκριμένα ποια είναι η αντίληψη της διαφθοράς που μετράται και ποια όχι.

Ανεξάρτητα από τις δύο προαναφερθείσες διαστάσεις που συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη, οι οποίες και συνιστούν το αντίστοιχο ξεχωριστό πλαίσιο ανάπτυξης, υπάρχει και ένα τρίτο, που είναι το πλαίσιο ανάπτυξης της διατήρησης. Αυτό αναφέρεται κυρίως στην περιβαλλοντική διατήρηση και συμπεριλαμβάνει το περιβαλλοντικό κόστος, τα οφέλη και τις αξίες. Εδώ, αρχικά, χρησιμοποιήθηκαν τρεις συνήθεις δείκτες βιώσιμης ανάπτυξης. Ο ένας από αυτούς ήταν ο Δείκτης Βιώσιμης Οικονομικής Πρόνοιας (Index of Sustainable Economic Welfare – ISEW), ο οποίος λαμβάνει υπόψη το κόστος μετακίνησης και το κόστος των ατυχημάτων, τη ρύπανση του νερού, του αέρα και του θορύβου, την απώλεια γεωργικών εκτάσεων, υγρότοπων κ.ά. (Daly & Dobb, 1989). Ένας δεύτερος ήταν ο Δείκτης Διατήρησης Οφέλους του Δικτύου (Sustainable Net Benefit Index – SNBI) και, ένας τρίτος, ο πραγματικός δείκτης προόδου (The Genuine Progress Indicator – GPI) (Cobb, Halstead & Rowe, 1995).

Ωστόσο, κανένας από αυτούς δεν έχει να προσφέρει πολλά από μόνος του, γιατί είναι δύσκολο να εφαρμοστούν σε περιφερειακές και τοπικές κλίμακες, λόγω της διαθεσιμότητας των δεδομένων τους. Επίσης, αυτοί οι δείκτες δεν είναι φιλικοί προς τον χρήστη, καθώς δεν είναι εύκολα κατανοητοί από όλους. Ενδέχεται να κοινοποιούν τις αλλαγές στην αειφόρο ανάπτυξη, αλλά είναι απίθανο να είναι αποτελεσματικοί στον εντοπισμό των αλλαγών που απαιτούνται για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Επομένως, απαιτείται μια σειρά απλούστερων δεικτών για την καλύτερη προώθηση της βιωσιμότητας. Αυτό το σύνολο δεικτών αναμένεται να συμπληρώσει τη χρήση του ενιαίου συγκεντρωτικού δείκτη και είναι απαραίτητο για την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης σε όλα τα επίπεδα (Aziz, Amin, Yusof, Haneef, Mohamed & Oziev, 2010).

Κεφάλαιο 3 – Περί φορολογίας

3.1 Σκοπός και αποτελέσματα της φορολογικής πολιτικής

Κατά το παρόν χρονικό στάδιο, όπου γίνεται πολύς λόγος για τη φορολογία του κράτους, τη φοροδοτική ικανότητα ή δυνατότητα των ανθρώπων σε αυτό το κράτος και την ανάγκη ή τη δυνατότητα μείωσης των φόρων, είναι ιδιαίτερα χρήσιμο, προκειμένου να δοθούν επιχειρήματα υπέρ της μιας ή της άλλης πλευράς, να εξηγηθούν προηγουμένως κάποια πράγματα που σχετίζονται με τον τρόπο λειτουργίας των φόρων και τα όρια ή τις προεκτάσεις της φορολογικής πολιτικής σε ένα κράτος. Γι' αυτόν τον λόγο, λοιπόν, το πρώτο πράγμα με το οποίο θα πρέπει να ασχοληθεί κανείς είναι η εξέταση και ανάλυση του σκοπού που έχει η φορολογική πολιτική σε μια χώρα.

Βάσει κάποιων ορισμών, η φορολογία προσδιορίζεται ως καταβολή χρημάτων που πρέπει να προβαίνουν οι άνθρωποι προς την κυβέρνηση ή μια συμβολή που επιβάλλεται από την κυβέρνηση με νομοθετικά μέσα, ανεξάρτητα από την εισφορά που επιβάλλεται από αυτήν στον λαό μέσω δασμών, τελωνειακών εισφορών κ.ο.κ., και έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα (Saidin et al, 2016). Ο λόγος αυτής της επιβολής είναι η αύξηση των εσόδων για τη χρηματοδότηση των δημόσιων δαπανών για τα αγαθά και τις υπηρεσίες που έχουν ανάγκη οι πολίτες μιας χώρας. Κάτι τέτοιο, ωστόσο, θα πρέπει να γίνει με σύνεση, δικαιοσύνη και χωρίς να θέσει σε κίνδυνο τη ζωή ή την ποιότητα ζωής κανενός πολίτη της συγκεκριμένης χώρας. Αυτό σημαίνει ότι το ιδανικό φορολογικό σύστημα θα πρέπει να φροντίζει να αυξάνει τα βασικά έσοδα χωρίς υπερβολικό δανεισμό και χωρίς να αποθαρρύνει την οικονομική δραστηριότητα ή να παρεκκλίνει υπερβολικά από τα φορολογικά συστήματα άλλων χωρών (Tanzi & Zee, 2001).

Σκοπός, λοιπόν, της επιβολής φόρων είναι η αύξηση των εσόδων για τη χρηματοδότηση ή την τροποποίηση των τιμών, προκειμένου να επηρεαστεί η ζήτηση. Τα έσοδα αυτά για το κράτος είναι τα λειτουργικά ισοδύναμα που απαιτούνται για την εκτέλεση των διάφορων ενεργειών ή υλικών που παρέχει στους πολίτες της. Για παράδειγμα, ορισμένα από αυτά περιλαμβάνουν τις δαπάνες για την οικονομική υποδομή (δρόμοι, δημόσια συγκοινωνία, δημόσια ασφάλεια, εκπαίδευση, συστήματα υγειονομικής περίθαλψης κ.ο.κ.), στρατιωτική άμυνα, επιστημονική έρευνα, πολιτισμός και τέχνες, δημόσια έργα, διανομή, συλλογή και διάδοση δεδομένων,

δημόσια ασφάλιση και λειτουργία της κυβέρνησης. Επίσης, οι κυβερνήσεις χρησιμοποιούν φόρους για τη χρηματοδότηση της κοινωνικής πρόνοιας και των δημόσιων υπηρεσιών. Αυτές οι υπηρεσίες μπορεί να περιλαμβάνουν εκπαιδευτικά συστήματα, συντάξεις για τους ηλικιωμένους, παροχές ανεργίας και δημόσια μέσα μεταφοράς, ενώ και τα συστήματα διαχείρισης ενέργειας, νερού και αποβλήτων θεωρούνται επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας (Beardsley, 1946).

Συνοπτικά και διαγραμματικά, επομένως, ο σκοπός ενός φορολογικού συστήματος και, κατ' επέκταση, μιας φορολογικής πολιτικής μπορεί να προσδιοριστεί μέσα από τέσσερα βασικά χαρακτηριστικά:

Την αύξηση του εισοδήματος. Η κλασσική λειτουργία ενός φορολογικού συστήματος είναι η αύξηση των εσόδων που απαιτούνται για την κάλυψη των δημοσίων δαπανών. Αυτά τα έσοδα απαιτούνται για την κάλυψη των δαπανών, οι οποίες είναι είτε η παροχή αγαθών και υπηρεσιών που οι πολίτες δεν μπορούν να αποκτήσουν από μόνοι τους, όπως η άμυνα, η ασφάλεια και η τάξη είτε η παροχή αγαθών και υπηρεσιών που οι κρατικές κυβερνήσεις παρέχουν καλύτερα, όπως οι υπηρεσίες υγείας και η εκπαίδευση.

Την αναδιανομή του πλούτου. Στη σύγχρονη εποχή έχει δοθεί μεγάλη έμφαση στον στόχο της αναδιανομής του πλούτου. Αυτό έχει δύο πολύ διαφορετικές μορφές: Η πρώτη είναι το δόγμα ότι η φορολογία θα πρέπει να βασίζεται στην ικανότητα πληρωμής, επομένως, μεγαλύτερα βάρη στους έχοντες και κατέχοντες, και, η δεύτερη μορφή προϋποθέτει ότι η σημερινή διανομή είναι άδικη και ως εκ τούτου πρέπει να ακυρωθεί.

Την οικονομική σταθερότητα των τιμών. Όταν οι περισσότερες δαπάνες του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα είναι χωρίς φόρους, δημιουργούν υψηλή ζήτηση, πράγμα το οποίο δημιουργεί πληθωρισμό. Οπότε, η φορολογία είναι στη ουσία ένα αποπληθωριστικό μέτρο. Από την άλλη πλευρά, όταν η συνολική ζήτηση είναι χαμηλότερη από το επιθυμητό επίπεδο, η κυβέρνηση έχει δύο επιλογές, που είναι είτε να αυξήσει τις κυβερνητικές δαπάνες με αντίστοιχη αύξηση των φόρων είτε να μειώσει τους φόρους με σταθεροποίηση των κυβερνητικών δαπανών.

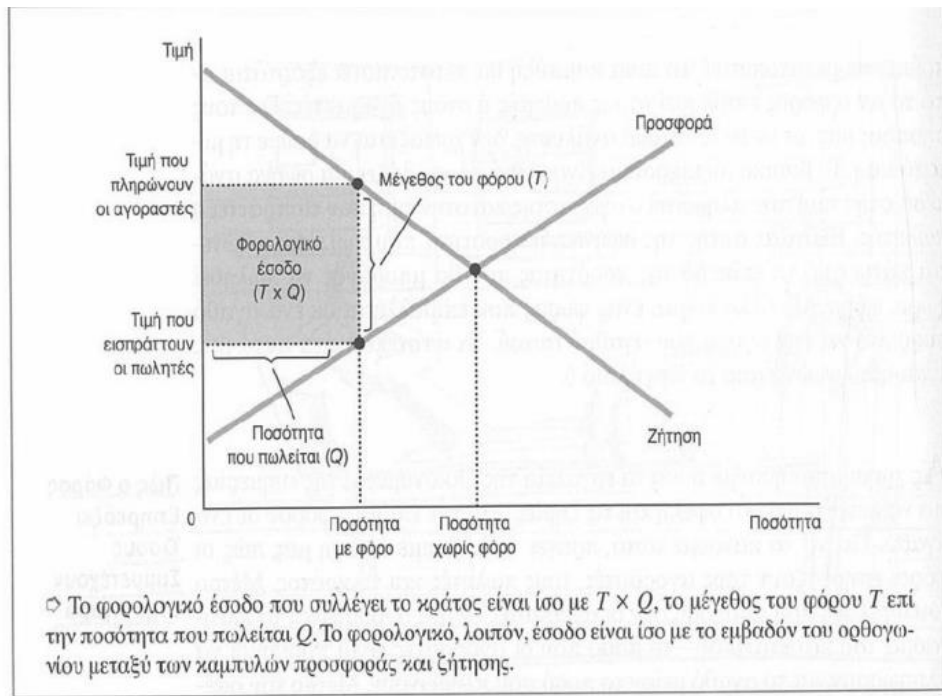
Την οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη. Ο γενικός έλεγχος ή η διαχείριση της οικονομίας στηρίζεται στην κεντρική κυβέρνηση και η φορολογία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση. Εκτός από τη διατήρηση της σταθερότητας των τιμών, οι κυβερνήσεις είναι αποφασισμένες να προωθήσουν την πλήρη απασχόληση όλων των πόρων της χώρας, συμπεριλαμβανομένων και των

ανθρωπίνων, δηλαδή της εργασίας, και να εξασφαλίσουν ικανοποιητικό ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης. Τα προγράμματα οικονομικής μεγέθυνσης και ανάπτυξης αποσκοπούν στην αύξηση του βιοτικού επιπέδου των μαζών μιας χώρας μέσω της βελτίωσης των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών τους. Η φορολογία με έναν τρόπο αποθαρρύνει, αναβάλλει ή μειώνει την κατανάλωση και ενθαρρύνει την εξοικονόμηση για ιδιωτικές επενδύσεις (Afubero & Okoye, 2014).

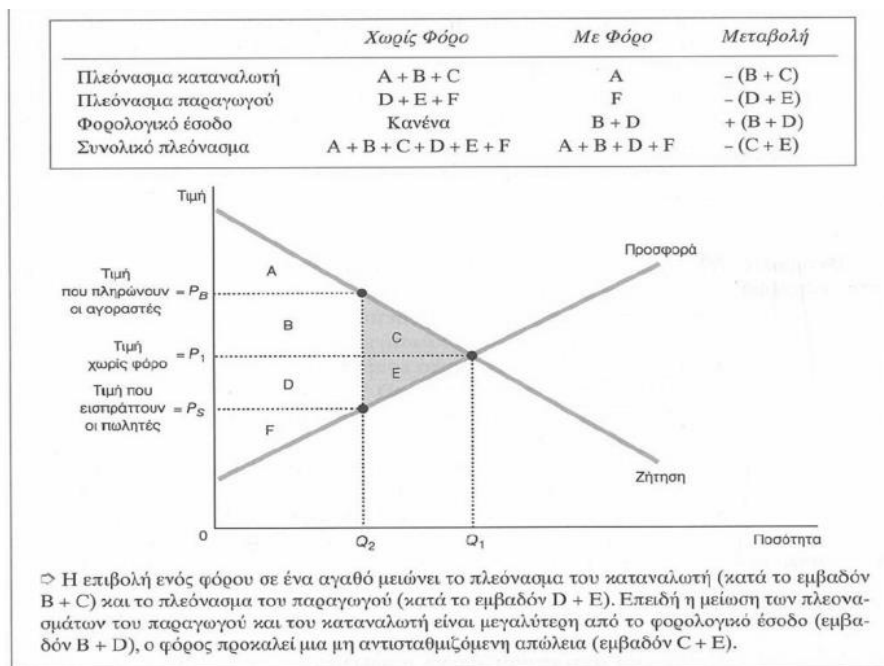
Το ισοζύγιο από το συγκεκριμένο δούναι και λαβείν που παρουσιάστηκε παραπάνω πρέπει να είναι είτε θετικό υπέρ της κυβέρνησης είτε μηδενικό. Στην περίπτωση που οι δαπάνες υπερβαίνουν τα φορολογικά έσοδα, η κυβέρνηση δημιουργεί χρέος, με αποτέλεσμα ένα μέρος των φόρων που συγκεντρώνονται εκ των υστέρων να χρησιμοποιείται για την εξυπηρέτηση προηγούμενων χρεών, γεγονός το οποίο, όπως είναι αναμενόμενο, έχει επιπτώσεις στη μείωση της προσφοράς από την πλευρά του κράτους. Η πράξη, λοιπόν, και το ύψος της φορολόγησης στηρίζονται σε ένα συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο, το οποίο έχει παρουσιαστεί με διαφορετικό τρόπο από διάφορους οικονομολόγους κατά το παρελθόν.

Πώς όμως ο φόρος επηρεάζει όσους συμμετέχουν στην αγορά και ποια είναι τα θετικά και τα αρνητικά στοιχεία από την επιβολή φόρου σε ένα αγαθό. Από τη μία πλευρά, το κριτήριο για το όφελος που αποκομίζουν οι καταναλωτές σε μια αγορά είναι το «πλεόνασμα του καταναλωτή», δηλαδή το ποσό που οι αγοραστές είναι πρόθυμοι να πληρώσουν για το αγαθό μείον φυσικά το ποσό που πληρώνουν για αυτό. Από την άλλη πλευρά, το μέτρο του οφέλους που αποκομίζουν οι πωλητές σε μια αγορά είναι το «πλεόνασμα του παραγωγού», δηλαδή το ποσό που λαμβάνουν οι πωλητές από την πώληση του αγαθού μείον το κόστος αυτού. Στη συγκεκριμένη εργασία, αυτό που μας ενδιαφέρει περισσότερο όμως, είναι το τι ακριβώς συμβαίνει με το τρίτο σχετιζόμενο μέρος, το οποίο είναι το κράτος.

Στο παρακάτω διάγραμμα, θεωρούμε ότι με δεδομένο ότι το T αναφέρεται στο μέγεθος του φόρου και το Q στην ποσότητα του αγαθού που πωλείται, τότε συμπερασματικά το συνολικό φορολογικό έσοδο που εισπράττει το κράτος ισούται με $T \times Q$.

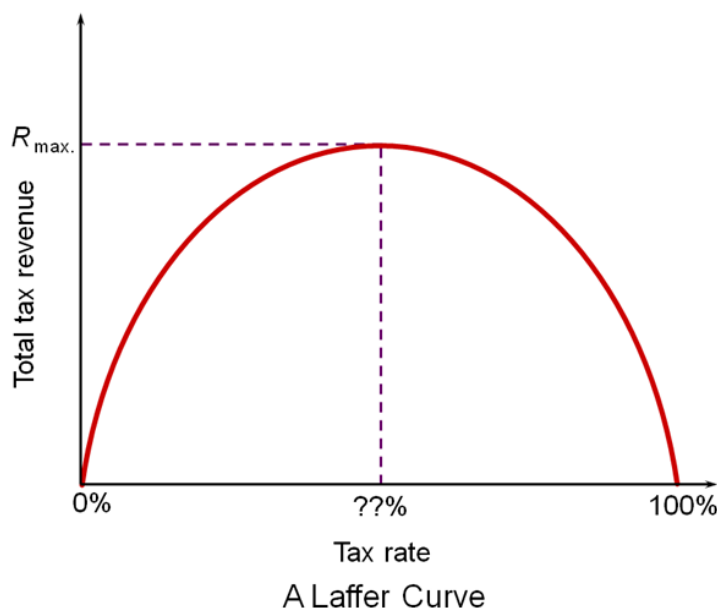

Χωρίς την ύπαρξη του φόρου, η τιμή και η ποσότητα βρίσκονται εκεί που τέμνονται οι καμπύλες της ζήτησης και της προσφοράς. Η τιμή είναι P_1 και η ζητούμενη ποσότητα είναι Q_1 . Το πλεόνασμα του καταναλωτή είναι το εμβαδόν μεταξύ της καμπύλης ζήτησης και τιμής, $A+B+C$, ενώ το πλεόνασμα του παραγωγού είναι το εμβαδόν μεταξύ καμπύλης προσφοράς και τιμής, $D+E+F$. Η επιβολή φόρων όμως σε ένα αγαθό μειώνει το πλεόνασμα του καταναλωτή, καθώς επίσης και το πλεόνασμα του παραγωγού. Όταν όμως η μείωση των δύο αυτών πλεονασμάτων είναι μεγαλύτερη από το φορολογικό έσοδο, ο φόρος αυτός προκαλεί μια μη αντισταθμιζόμενη απώλεια.

Είναι σημαντικό όμως να γνωρίζουμε ότι όσο μεγαλύτερη είναι αυτή η μη αντισταθμιζόμενη απώλεια φόρου, τόσο μεγαλύτερο είναι και το κόστος ευημερίας του κάθε προγράμματος κρατικών δαπανών. Συγκεκριμένα, σε περίπτωση που η φορολογία προκαλεί μεγάλες μη αντισταθμιζόμενες απώλειες, οι απώλειες αυτές είναι ένα δυνατό επιχείρημα υπέρ ενός μικρότερου κράτους που κάνει λιγότερα αλλά και φορολογεί λιγότερο. Στην αντίθετη περίπτωση όμως, που οι φόροι προκαλούν μικρές μη αντισταθμιζόμενες απώλειες, τότε τα κρατικά προγράμματα είναι λιγότερο δαπανηρά.

Μία θεωρία που εξέτασε τον τρόπο λειτουργίας της φορολογίας είναι αυτή του Καθηγητή Arthur Laffer, ο οποίος εφηύρε τη γνωστή σήμερα καμπύλη Laffer (Εικόνα 1), η οποία αποτελεί μία γραφική αναπαράσταση της σχέσης μεταξύ των δημοσίων εσόδων που προκύπτουν από τη φορολογία και όλων των δυνατών φορολογικών συντελεστών, λαμβάνοντας υπόψη τις ακραίες φορολογικές επιβαρύνσεις μεταξύ του 0% και του 100%.

Πιο συγκεκριμένα, όμως, σύμφωνα με αυτή τη θεωρία και όπως φαίνεται ξεκάθαρα και στην καμπύλη, ένας φορολογικός συντελεστής 100% δεν αυξάνει τα έσοδα με τον ίδιο τρόπο που συμβαίνει με έναν φορολογικό συντελεστή 0%. Αυτό, στην πρώτη περίπτωση, δηλαδή το ποσοστό 100% για τον φορολογικό συντελεστή, συμβαίνει γιατί, αν ο φορολογούμενος επιστρέφει στο κράτος ό,τι κερδίζει από το εισόδημά του, πολύ γρήγορα, χάνει το κίνητρό του να παράγει και να κερδίζει ένα εισόδημα. Οπότε, το κράτος μπορεί μεν να παίρνει το 100%, αλλά θα το παίρνει από το μηδενικό ποσοστό παραγωγής, δηλαδή, στην ουσία, δεν θα παίρνει τίποτα. Στη δεύτερη ακραία περίπτωση, τώρα, που τα φορολογικά έσοδα είναι 0%, είναι αυτονόητο ότι δεν υπάρχει είσπραξη από τη μεριά του κράτους, κατ' επέκταση, δεν θα υπάρχουν αντίστοιχα και έσοδα, όπως είναι αναμενόμενο. Ως εκ τούτου, από αυτή τη θεωρία αποδεικνύεται ότι πρέπει να υπάρχει ένα ανώτατο όριο για τα φορολογικά έσοδα και το ίδιο να συμβαίνει και για τον φορολογικό συντελεστή, έτσι ώστε να μην αποθαρρύνει τον φορολογούμενο πολίτη και παραγωγό εισοδήματος, κάνοντάς τον αντιπαραγωγικό, γιατί η μείωση των αποδόσεων θα φέρει και μείωση των εσόδων στο κράτος από τη φορολογία (Laffer, 2004).

Μία δεύτερη θεωρία για τη φορολογία, τώρα, είναι αυτή του Ibn Kaldrun, η οποία εξηγείται με δύο διαφορετικά αποτελέσματα, το αριθμητικό αποτέλεσμα και η οικονομική επίδραση που έχουν οι φορολογικοί συντελεστές στα έσοδα. Οι δύο επιπτώσεις έχουν αντίθετα αποτελέσματα στα έσοδα σε περίπτωση αύξησης ή μείωσης των φορολογικών συντελεστών.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την αριθμητική επίδραση, αν μειωθούν οι φορολογικοί συντελεστές, τα φορολογικά έσοδα θα μειωθούν κατά το ποσό της μείωσης του φορολογικού συντελεστή, ενώ το αντίθετο ισχύει για την αύξηση των φορολογικών συντελεστών. Παρ' όλα αυτά, το οικονομικό αποτέλεσμα έδειξε ότι ο χαμηλότερος φορολογικός συντελεστής είχε θετικό αντίκτυπο στην εργασία, στην απασχόληση και στην παραγωγή και, ως εκ τούτου, τη φορολογική βάση που χρησιμοποιείται για την παροχή κινήτρων για την αύξηση αυτών των δραστηριοτήτων. Το αντίστροφο αποτέλεσμα δημιουργήθηκε στην αντίθετη περίπτωση (αύξηση φορολογικών συντελεστών). Κατά συνέπεια, με πολύ υψηλό φορολογικό συντελεστή, το αρνητικό οικονομικό αποτέλεσμα κυριαρχεί στη θετική αριθμητική επίδραση, με αποτέλεσμα να μειώνονται αντίστοιχα τα φορολογικά έσοδα (Islahi, 2006).

Έτσι, λοιπόν, αυτό που προκύπτει από τα δεδομένα που παρουσιάστηκαν παραπάνω, είναι ότι η φορολογική διαχείριση, που ορίζεται ως η διαδικασία εκτίμησης και είσπραξης των φόρων από τους φορολογούμενους πολίτες και τις επιχειρήσεις από τις Αρχές, πρέπει να γίνεται με τρόπο αποδοτικό και αποτελεσματικό έτσι ώστε να μειώνεται στο ελάχιστο η φοροαποφυγή και η φοροδιαφυγή.

Οι γενικοί στόχοι ενός φορολογικού συστήματος είναι να εξασφαλιστεί η μακροπρόθεσμη δημοσιονομική ευρωστία των πολιτικών και των προγραμμάτων διακυβέρνησης, ενώ ο σκοπός της φορολογικής διοίκησης είναι να εφαρμόσει πλήρως το φορολογικό σύστημα και, βεβαίως, να εξασφαλίσει ότι οι φορολογούμενοι θα είναι συνεπείς στις υποχρεώσεις τους και θα συμμορφώνονται με τις αντίστοιχες διατάξεις και τους φορολογικούς νόμους, καθώς και ότι, τα κεφάλαια που προέρχονται από φορολογικές πηγές καταβάλλονται στο δημόσιο ταμείο. Από την άλλη πλευρά, βεβαίως, ορισμένες πτυχές του φορολογικού συστήματος αποτελούν προϋποθέσεις για μια επιτυχημένη φορολογική διοίκηση. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, όταν οι φορολογικοί νόμοι είναι απλοί, σαφείς και κατανοητοί τόσο για εκείνους που καλούνται να τους εφαρμόζουν όσο και για εκείνους που τους υφίστανται.

Επιπλέον, το πεδίο εφαρμογής του φόρου πρέπει να είναι σαφές. Θα πρέπει, δηλαδή, να είναι απόλυτα βέβαιο ότι ο φόρος αυτός θα μπορεί και να επιβληθεί, γιατί, αν δεν διασφαλιστεί η είσπραξή του και μπορεί εύκολα να αποφευχθεί από μια μερίδα, έστω, φορολογούμενων πολιτών, προκαλεί δυσανεμία μεταξύ των έντιμων

φορολογουμένων και συχνά μειώνει την ηθική τους. Στο ίδιο πλαίσιο με αυτό, οι φόροι θα πρέπει να είναι δίκαιοι, δηλαδή το βάρος να κατανέμεται όσο το δυνατόν πιο κοντά στην ικανότητα των φορολογουμένων να αντεπεξέρχονται σε αυτόν και να μην είναι σε βάρος των οικογενειακών του συνθηκών, των υποχρεώσεών του και του πλούτου του. Και, βέβαια, δικαιοσύνη δεν σημαίνει μόνο σωστή κατανομή του ποσοστού και του φορολογικού συντελεστή ανά φοροδοτική δυνατότητα, αλλά και επιβολή σε όλους ανεξαιρέτως που είτε βρίσκονται υπό παρόμοιες δυνατότητες είτε υπό παρόμοιες συνθήκες.

Ακόμα, οι φόροι πρέπει να είναι εύκολοι, οικονομικοί και βολικοί για τη διαχείριση, δηλαδή το κόστος είσπραξης της φορολογικής αρχής και το κόστος συμμόρφωσης με τον φορολογούμενο θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν χαμηλότερο και θα πρέπει να συμβαδίζει με την αποτελεσματική εφαρμογή, πράγμα που σημαίνει ότι ο σκοπός και ο τρόπος καταβολής των φόρων πρέπει να σχετίζεται με τις συνήθειες της κοινότητας.

Θα πρέπει να διευκρινιστεί, ωστόσο, σε αυτό το σημείο, ανεξάρτητα από τις προϋποθέσεις που τίθενται για την επιτυχία της φορολογικής πολιτικής, ότι ιδιαίτερα κρίσιμος σε αυτή τη φάση είναι ο ρόλος του φορολογικού διαχειριστή. Σκοπός του φορολογικού διαχειριστή είναι, υπό την καθοδήγηση της κυβέρνησης και της βούλησης του νομοθέτη, να σχεδιάσει φόρους σύμφωνα με τις αρχές που θα αυξήσουν επαρκώς τα έσοδα για να καλύψουν τις ανάγκες της κυβέρνησης να καθιερώσουν τη βάση αποτίμησης και μια διαδικασία συλλογής, που είναι όσο το δυνατόν απλούστερες, πιο αποτελεσματικές και πιο οικονομικές και να αναπτύξουν διαδικασίες ελέγχου και άλλες διαδικασίες. Ο ρόλος του διαχειριστή της φορολογίας περιλαμβάνει επίσης την εξασφάλιση της πλήρους συμμόρφωσης και της αποτελεσματικής εφαρμογής των φορολογικών θεμάτων από τους φορολογούμενους (Balls, 1965).

Είναι σημαντικό, επομένως, να σημειωθεί ότι, στην περίπτωση που οι αρχές του φορολογικού συστήματος είναι καλές, η επιτυχία της φορολογικής διοίκησης εξαρτάται ουσιαστικά από την ικανότητα των φορολογικών λειτουργών να χρησιμοποιούν τις αρχές. Αυτό σημαίνει ότι το πρόβλημα του προσωπικού κατέχει σημαντική θέση στη φορολογική διοίκηση. Οπότε, τα προβλήματα της φορολογικής διοίκησης στις υπανάπτυκτες χώρες είναι βασικά προβλήματα του προσωπικού, καθώς υπάρχει συνήθως κακή αμοιβή, έλλειψη κατάρτισης, αναποτελεσματικότητα και έλλειψη προσωπικού (Surrey, 1971).

3.2 Βασικές αρχές της φορολογικής πολιτικής

Οι αρχές της φορολογικής πολιτικής όπως ορίστηκαν από την πρώτη κιόλας στιγμή διατύπωσης της αναγκαιότητας ύπαρξής της ιστορικά, θα μπορούσαν να συνοψιστούν στις εξής: Αναλογικότητα, ισότητα, προοδευτικότητα, σταθερότητα, άνεση και απλότητα, καθώς επίσης και αποτελεσματικότητα ως προς το κόστος της (Adam Smith Institute, 2015). Λίγο αργότερα, όμως, δεδομένης της κατανομής της κοινότητας σε τρεις κατηγορίες, δηλαδή, τον ιδιοκτήτη γης, τον ιδιοκτήτη μετοχών και κεφαλαίου και τον εργάτη, προστέθηκε και το στοιχείο της αναδιανεμητικότητας, μέσω της φορολογίας (Ricardo, 1998), αποδεικνύοντας ότι ο προσδιορισμός των βασικών αρχών της φορολογικής πολιτικής δεν έγινε ούτε σε θεωρητικό επίπεδο ούτε χωρίς αναπροσαρμογή και συμπλήρωση των αρχικά συμφωνημένων δεσμών αρχών. Αυτό δείχνει ότι η θέσπιση των φορολογικών αρχών που είναι ευρέως αποδεκτές σήμερα, είναι αποτέλεσμα μιας σειράς δοκιμών που επιβεβαίωσαν με τα χρόνια την αλήθεια και τη σταθερότητα των ευρημάτων και επιχειρημάτων τους. Ας πάρουμε, όμως, μία προς μία τις εν λόγω αρχές:

Ισότητα. Η ισότητα στη φορολογία εκφράζει την ιδέα ότι οι φόροι πρέπει να είναι δίκαιοι (Kabinga et al, 2016) και αποτυπώνεται με δύο κύρια στοιχεία: την οριζόντια ισότητα και την κάθετη ισότητα. Η οριζόντια ισότητα δείχνει ότι οι φορολογούμενοι υπό παρόμοιες συνθήκες θα πρέπει να φέρουν παρόμοια φορολογική επιβάρυνση (OECD, 2001). Αυτό σημαίνει ότι εδώ ελέγχονται τα κριτήρια με τα οποία επιβάλλονται οι φόροι, κατά πόσο, δηλαδή, οι διακρίσεις που γίνονται μεταξύ των φορολογουμένων ανταποκρίνονται στα εκάστοτε δεδομένα (Kabinga et al, 2016) ή, διαφορετικά, πόσο δύο φορολογούμενοι με την ίδια φοροδοτική ικανότητα πληρώνουν τους ίδιους φόρους (AICPA & CIMA, 2017). Η κάθετη ισότητα είναι μία κανονιστική έννοια της οποίας ο ορισμός πρέπει να διαφέρει από τον έναν χρήστη στον άλλον. Αυτό σημαίνει ότι, στις καλύτερες συνθήκες, οι φορολογούμενοι θα πρέπει να φέρουν ένα μέρος της φορολογικής επιβάρυνσης ως ποσοστό του εισοδήματός τους. Με άλλα λόγια, διαφορετικά επίπεδα εισοδήματος θα έχουν και διαφορετικά επίπεδα εισοδήματος (Wise & Berger, 2010). Στην πράξη, η ερμηνεία της κάθετης ισότητας εξαρτάται από τον βαθμό στον οποίο οι χώρες επιθυμούν να μειώσουν τη διακύμανση των εισοδημάτων τους και αν πρέπει να εφαρμοστούν στα εισοδήματα που αποκτώνται σε μια συγκεκριμένη περίοδο ή στο εισόδημα που υπάρχει σε όλη τη διάρκεια της ζωής. Τα ίδια κεφάλαια παραδίδονται σταδιακά μέσω

του σχεδιασμού των συστημάτων προσωπικών φόρων και μεταβιβάσεων (OECD, 2001).

Η ισότητα μπορεί να αναφέρεται επίσης σε υπερ-εθνικό επίπεδο. Ως θεωρία, η διεθνής ισότητα ασχολείται με την κατανομή των εθνικών κερδών και ζημιών στο διεθνές πλαίσιο και αποσκοπεί να εξασφαλίσει ότι κάθε χώρα θα λαμβάνει ένα δίκαιο μερίδιο των φορολογικών εσόδων από διασυνοριακές συναλλαγές. Η αρχή της φορολογικής πολιτικής που αναφέρεται στην ισότητα μεταξύ των κρατών αποτέλεσε σημαντικό θέμα στη συζήτηση σχετικά με τον καταμερισμό των δικαιωμάτων φορολόγησης μεταξύ των χωρών προέλευσης και διαμονής (OECD, 2001). Συνεπώς, η αρχή της ισότητας εκπληρώνει το στοιχείο της δικαιοσύνης, καθώς τα υψηλότερα φορολογικά βάρη τα έχουν εκείνοι που έχουν τη δυνατότητα να αντεπεξέλθουν σε αυτά.

Σιγουριά/Βεβαιότητα. Αυτή η αρχή υποστηρίζει ότι ο φορολογούμενος πρέπει να γνωρίζει εκ των προτέρων ποιο είναι το ύψος και το ποσό της φορολογικής του υποχρέωσης και τότε πρέπει να καταβληθεί. Οι πληροφορίες αυτές πρέπει να είναι απόλυτα ακριβείς και με σαφήνεια δηλωμένες από τους φορολογικούς κανονισμούς. Έτσι, ούτε το ποσό ούτε ο χρόνος πληρωμής πρέπει να αποτελούν αντικείμενο αυθαίρετων αποφάσεων των φορολογικών λειτουργιών (Afubero & Okoye, 2014). Ένα απλό φορολογικό σύστημα διευκολύνει τα άτομα και τις επιχειρήσεις να κατανοήσουν τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματά τους, με αποτέλεσμα, οι επιχειρήσεις να μπαίνουν στη διαδικασία να επεξεργαστούν τις κινήσεις τους και να λαμβάνουν τις βέλτιστες αποφάσεις που θα ανταποκρίνονται στις επιδιωκόμενες επιλογές. Αντίθετα, η πολυπλοκότητα στο φορολογικό σύστημα μόνο αρνητική μπορεί να είναι, γιατί ευνοεί τον επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό, ο οποίος, στην πλειονότητα των περιπτώσεων, καταλήγει σε φοροαποφυγή και, κατ' επέκταση, και απώλειες για την οικονομία (OECD, 2014).

Η σιγουριά προέρχεται από δύο πράγματα: τη σαφήνεια του υποκείμενου νόμου και την εμπιστοσύνη ότι ο νόμος θα ερμηνευτεί και θα εφαρμοστεί με συνεπή τρόπο. Σαφείς και καθορισμένοι φορολογικοί νόμοι συμβάλλουν στις θεμελιώδεις αρχές τόσο της δικαιοσύνης όσο και της ανάπτυξης. Οι φορολογούμενοι που μπορούν να κατανοήσουν τους κανόνες και που γνωρίζουν ότι άλλοι που βρίσκονται στις ίδιες συνθήκες με αυτούς θα φορολογούνται με τον ίδιο τρόπο, είναι πιθανότερο να δουν το σύστημα ως δίκαιο. Όσο μεγαλύτερη είναι η βεβαιότητα τόσο λιγότεροι άνθρωποι και επιχειρήσεις θα στραφούν κατά του καθορισμού του τρόπου με τον οποίο είναι

δομημένο το φορολογικό σύστημα και τόσο λιγότερο πιθανόν είναι οι φορολογούμενοι και οι φορολογικές αρχές να εμπλακούν σε διαμάχες μεταξύ τους (House of Commons Treasury Committee, 2011).

Αποτελεσματικότητα και δικαιοσύνη. Σύμφωνα με αυτή την αρχή, η φορολογία πρέπει να παράγει το σωστό ποσό φόρου εγκαίρως, αποφεύγοντας ταυτόχρονα τη διπλή φορολογία και την ακούσια μη φορολόγηση. Επιπλέον, πρέπει να ελαχιστοποιηθούν οι περιπτώσεις φοροαποφυγής και αποφυγής. Αυτό σημαίνει ότι, αν σε μια κατηγορία φορολογουμένων επιβάλλεται φόρος που η ομάδα αυτή αδυνατεί να αντεπεξέλθει και επομένως δεν τον πληρώνει, τότε το φορολογούμενο κοινό οφείλει να αντιμετωπίσει τον συγκεκριμένο φόρο ως άδικο και αναποτελεσματικό. Ως εκ τούτου, η πρακτική εφαρμογή των φορολογικών κανόνων αποτελεί σημαντικό παράγοντα για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και, δεδομένου ότι η εκτελεστότητα μιας φορολογικής επιλογής επηρεάζει τη δυνατότητα είσπραξης και τη διαχειρισσιμότητα των φόρων, είναι ζωτικής σημασίας για τη διασφάλιση της αποτελεσματικότητας του φορολογικού συστήματος (OECD, 2014).

Εν ολίγοις, δηλαδή, οι δαπάνες είσπραξης φόρου πρέπει να περιορίζονται στο ελάχιστο τόσο για την κυβέρνηση όσο και τους φορολογούμενους. Η ελαχιστοποίηση του διοικητικού κόστους και του κόστους συμμόρφωσης είναι κρίσιμη. Η αρχή αυτή συνδέεται με το στοιχείο της απλότητας, το οποίο σημαίνει ότι όσο πιο σύνθετος είναι ο φόρος τόσο μεγαλύτερο είναι και το κόστος της δημόσιας διοίκησης, καθώς επίσης και τόσο μεγαλύτερο είναι το κόστος συμμόρφωσης των φορολογουμένων για τον προσδιορισμό και την αναφορά της φορολογικής τους οφειλής (AICPA & CIMA, 2017).

Ευελιξία. Τα συστήματα φορολογίας πρέπει να είναι αρκετά ευέλικτα και δυναμικά ώστε να συμβαδίζουν με τις τεχνολογικές και εμπορικές εξελίξεις και, παράλληλα, να ανταποκρίνονται στις τρέχουσες ανάγκες των κυβερνήσεων για έσοδα και να προσαρμόζονται στις μεταβαλλόμενες ανάγκες σε συνεχή βάση. Αυτό σημαίνει ότι τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του συστήματος θα πρέπει να είναι ανθεκτικά σε ένα μεταβαλλόμενο πλαίσιο πολιτικής, αλλά αρκετά ευέλικτα και δυναμικά ώστε να μπορούν οι κυβερνήσεις να ανταποκριθούν όπως απαιτείται στις παρούσες και μελλοντικές εξελίξεις (OECD, 2014).

Ουδετερότητα. Η φορολογική πολιτική θα πρέπει να επιδιώκεται να είναι ουδέτερη και ισότιμη μεταξύ των διάφορων μορφών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων. Ένας ουδέτερος φόρος θα συμβάλλει στην αποτελεσματικότητα,

εξασφαλίζοντας την επίτευξη βέλτιστης κατανομής των μέσων παραγωγής. Μια στρέβλωση και η αντίστοιχη απώλεια εκτοπίσματος θα προκύψουν όταν οι μεταβολές στην τιμή θα προκαλέσουν διαφορετικές μεταβολές στην προσφορά και στη ζήτηση σε σχέση με την απουσία φόρου. Υπό αυτή την έννοια, η ουδετερότητα συνεπάγεται επίσης ότι το φορολογικό σύστημα αυξάνει τα έσοδα μειώνοντας ταυτόχρονα τις διακρίσεις υπέρ ή κατά οποιασδήποτε συγκεκριμένης επιλογής. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ότι οι ίδιες αρχές της φορολογίας θα πρέπει να εφαρμόζονται σε όλες τις μορφές επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, αντιμετωπίζοντας παράλληλα ειδικά χαρακτηριστικά που ενδέχεται να υπονομεύσουν την ισότιμη και ουδέτερη εφαρμογή αυτών των αρχών (OECD, 2014).

Μια σωστή φορολογική πολιτική ελαχιστοποιεί τις αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη και, κατ' επέκταση, την αύξηση των εισοδημάτων και της παραγωγής με την πάροδο του χρόνου (Vedder & Gallaway, 1998). Ένα καλό φορολογικό σύστημα αυξάνει τα έσοδα και προωθεί ή υποστηρίζει την αύξηση των επενδύσεων. Κάτι τέτοιο, στη συνέχεια, οδηγεί σε περισσότερες επενδύσεις, οι οποίες, με τη σειρά τους, πυροδοτούν μια διευρυμένη φορολογική βάση που θα γίνει το εφαλτήριο για την είσπραξη περισσότερων φορολογικών εσόδων (Kabinga et al, 2016).

Διαφάνεια και λογοδοσία στους πολίτες. Οι φορολογούμενοι θα πρέπει να γνωρίζουν όλα όσα σχετίζονται με τους φόρους που τους επιβάλλονται και πότε επιβάλλονται σε αυτούς και πότε σε άλλους. Αυτή η ενέργεια επιτρέπει σε άτομα και επιχειρήσεις να γνωρίζουν το πραγματικό κόστος των συναλλαγών τους, ενώ τους παρέχει και τη δυνατότητα να δουν ποια είναι η συνολική φορολογική τους υποχρέωση και σε ποιο επίπεδο διακυβέρνησης καταβάλλονται. Όταν ένας φόρος δεν είναι ορατός, διατηρείται εύκολα ή αυξάνεται με λίγη, αν όχι καθόλου, ευαισθητοποίηση των φορολογουμένων σχετικά με το πώς τους επηρεάζει ο φόρος (AICPA & CIMA, 2017).

Κεφάλαιο 4 – Φορολογία και οικονομική ανάπτυξη: Η περίπτωση της Ελλάδας

4.1 Η επίδραση της φορολογίας στην οικονομική ανάπτυξη

Δεδομένης της καταγεγραμμένης διαφοράς που υπάρχει ανάμεσα στην έννοια του όρου οικονομική ανάπτυξη και στην έννοια του όρου οικονομική μεγέθυνση, όπως παρουσιάστηκε αναλυτικά και στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, καθώς επίσης και του ρόλου που παίζει η φορολογία στα έσοδα ενός κράτους, όπως αναπτύχθηκε στο κεφάλαιο που ακολούθησε αμέσως μετά, είναι χρήσιμο να συνδυαστούν τα δύο αποτελέσματα και να εξεταστεί ο αντίκτυπος της φορολογίας στην οικονομική ανάπτυξη, προκειμένου να αιτιολογηθεί, στη συνέχεια, και η χρησιμότητα της πρώτης στη δεύτερη και, κατ' επέκταση, η αναγκαιότητα ενός πλήρους και ολοκληρωμένου σχεδιασμού φορολογικής πολιτικής που θα είναι απόλυτα εφαρμόσιμοι και αποδοτικοί σε ένα κράτος και, βεβαίως, εκπληρώνοντας παράλληλα όλες τις προϋποθέσεις που τίθενται για την επιτυχή έκβασή του.

Λαμβάνοντας υπόψη τους στόχους που έχει η άσκηση φορολογικής πολιτικής σε ένα κράτος (έσοδα για δημόσιες δαπάνες, αναδιανομή εισοδήματος, σταθερότητα της οικονομίας, επηρεασμός της κατανομής των πόρων), αν δει κανείς το θέμα σε βάθος, θα διαπιστώσει πως υπάρχουν απώτεροι σκοποί, που δεν είναι άλλοι από την επίτευξη των στόχων της επιθυμητής δημοσιονομικής πολιτικής και την υποστηρικτικότητα στην οικονομική μεγέθυνση (Stoilova & Patonov, 2012). Οπότε, από την πρώτη κιόλας στιγμή διαπιστώνεται συσχέτιση της φορολογικής πολιτικής και με τους δύο όρους που μας ενδιαφέρουν στη συγκεκριμένη ενότητα, αν και η συσχέτιση με την οικονομική μεγέθυνση είναι έμμεση, ως συστατικό περισσότερο της οικονομικής ανάπτυξης. Έτσι, λοιπόν, ακολουθώντας την πορεία της απλής λειτουργίας παραγωγής, η μελέτη επίδρασης της φορολογίας θα πρέπει να γίνει σε επίπεδο φυσικού κεφαλαίου, ανθρώπινου κεφαλαίου και σε επίπεδο συνολικής παραγωγικότητας των συντελεστών (OECD, 2008).

Σε αυτή τη φάση, όμως, δημιουργείται ένα πολύ βασικό ερώτημα: Πώς γίνεται να μας ενδιαφέρουν ταυτόχρονα η φορολογία και η οικονομική μεγέθυνση, αφού η πρώτη βρίσκεται σε αρνητική συσχέτιση με τη δεύτερη (υψηλότεροι φόροι σημαίνουν χαμηλότερους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης) (Poulson, 2008); Το ερώτημα είναι εύλογο, αλλά όχι με απόλυτη ακρίβεια διατυπωμένο, γιατί ναι μεν η φορολόγηση οδηγεί σε μη αποδοτικότητα της οικονομίας, αλλά ενθαρρύνει

παράλληλα τους ανθρώπους να αλλάξουν τη συμπεριφορά τους, στους οποίους, με τη φορολόγηση, θα επεκτείνεται το εύρος των δαπανών που τους προσφέρονται και έτσι θα εργάζονται και θα παράγουν περισσότερο (Kesner-Skreb, 1999). Οπότε, με αυτόν τον τρόπο θα υπάρχει οικονομική ανάπτυξη, που είναι και το ζητούμενο. Ας δούμε, όμως, με ποιον τρόπο επιδρά η φορολογία σε καθένα από τα επίπεδα λειτουργίας παραγωγής ξεχωριστά.

Επίπεδο συσσώρευσης κεφαλαίου. Η φορολογία των επιχειρήσεων μειώνει την απόδοση του επενδυμένου κεφαλαίου, τη δομή του κεφαλαίου και τη διάρκεια ζωής της επιχείρησης (Daniel & Jefferey, 2013. Pfaffermayr, Stockl & Winner, 2008), καθώς υπάρχει αρνητική συσχέτιση μεταξύ της φορολογίας των επιχειρήσεων και των άμεσων ξένων επενδύσεων (Feld & Heckemeyer, 2008). Αυτό δείχνει ότι ο χαμηλότερος φορολογικός συντελεστής αντιπροσωπεύει έναν παράγοντα που ενθαρρύνει την εισροή άμεσων ξένων επενδύσεων (Breler, 2012). Παρ' όλα αυτά, στο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον που λαμβάνουν χώρα και δρουν οι επιχειρήσεις σήμερα, η φορολογία είναι μεν ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει τη λήψη αποφάσεων του επενδυτή, αλλά δεν είναι ο μοναδικός. Άλλοι τέτοιοι παράγοντες είναι η υποδομή, η διαθεσιμότητα του εργατικού δυναμικού και της νομοθεσίας κ.λπ. (Alina, 2009).

Επιπλέον, η λήψη αποφάσεων από τον επιχειρηματία σχετικά με την πραγματοποίηση επενδύσεων, επηρεάζεται επίσης από τη φορολογία της εργασίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα (η αύξηση του συντελεστή φόρου εργασίας) να οδηγήσει τους εργαζομένους στη διεκδίκηση αύξησης του μισθού τους σε επίπεδο τέτοιο που να μπορούν να αντεπεξέλθουν στη φορολογία και, όταν δεν το καταφέρνουν, να μειώνουν την προσφορά εργασίας. Ως εκ τούτου, δημιουργούνται πιέσεις στις επιχειρήσεις να μειώσουν τα κέρδη τους, γεγονός, όπως είναι φυσικό, επηρεάζει στη συνέχεια και τις επενδύσεις τους (Alesina et al, 1999). Ως συνέπεια, οι μειωμένες επενδύσεις επηρεάζουν τη δομή συσσώρευσης κεφαλαίου (Overesch & Voeller, 2010). Τέλος, η κατανομή κεφαλαίου ή η απόφαση επένδυσης του επιχειρηματία μπορεί να επηρεαστεί και από τους φόρους κατανάλωσης. Η παρουσία ή η απουσία του εν λόγω κινδύνου έχει τον ίδιο αντίκτυπο στην επένδυση με τους φόρους εργασίας (Salanie, 2003). Συμπερασματικά, μόνο συνδυαστικά μπορεί κάποιος να βγάλει ένα ασφαλές συμπέρασμα και, κατ' επέκταση, να προσδιορίσει το όριο της φορολογικής επιβάρυνσης ή του φορολογικού συντελεστή.

Επιπτώσεις της φορολογίας στο ανθρώπινο κεφάλαιο. Στο μοντέλο ανάπτυξης, το ανθρώπινο κεφάλαιο είναι ο επόμενος παράγοντας που επηρεάζεται από τη φορολογία. Λόγω του αυξανόμενου οριακού προϊόντος, το ανθρώπινο κεφάλαιο έχει ένα τέτοιο αποτέλεσμα, ώστε οι επενδύσεις στην εκπαίδευση να είναι αποτελεσματικές σε οικονομίες που βρίσκονται σε σταθερή κατάσταση (Jones & Manuelli, 2001. Teixeira & Fortuna, 2003). Επίσης, θετική εξάρτηση μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης και της φορολογίας μπορεί να επέλθει αν τα έσοδα από τους φόρους χρησιμοποιούνται μόνο για τη συσσώρευση του ανθρώπινου κεφαλαίου (Lin, 2001). Οι ατομικές επιχειρήσεις επενδύουν στην κατάρτιση και ανάπτυξη των εργαζομένων τους μόνο μια φορά, συνήθως κατά την πρόσληψη και την πρώτη περίοδο που βρίσκονται αυτοί στην εργασία (Becker, 1993). Ωστόσο, όταν οι επιχειρήσεις επενδύουν σε ανθρώπινο κεφάλαιο πρέπει να διαφοροποιούν το γενικό από το ειδικό κεφάλαιο. Τα γενικά κεφάλαια μπορεί να χρησιμοποιηθούν από τους εργαζομένους και σε άλλους εργοδότες, αλλά δεν επιβαρύνονται με κανένα κόστος επένδυσης και ο εργοδότης έχει τη δυνατότητα να δώσει υψηλότερο μισθό στον εργαζόμενο (με αποτέλεσμα να υπάρχει αντίστοιχα και υψηλότερη παραγωγικότητα). Εξαιτίας αυτού, οι επιχειρήσεις απαιτούν οι δαπάνες που σχετίζονται με τις επενδύσεις στο γενικό ανθρώπινο κεφάλαιο να αναλαμβάνονται από τους ίδιους τους εργαζομένους (Kotlan, Machova & Janickova, 2011).

Η κατάσταση είναι διαφορετική στην περίπτωση του ειδικού κεφαλαίου, δεδομένου ότι η παραγωγικότητα των εργαζομένων αυξάνεται μόνο με τον συγκεκριμένο εργοδότη, ο οποίος, στη συνέχεια, είναι λογικά πρόθυμος να αναλάβει ένα μέρος των επενδυτικών δαπανών και να καταβάλλει στον εργαζόμενο υψηλότερο μισθό από ό,τι η παραγωγικότητά του. Ωστόσο, ο μισθός αυτός θα είναι χαμηλότερος από την αύξηση της παραγωγικότητάς του (που συνδέεται με την επένδυση σε ειδικό ανθρώπινο κεφάλαιο), λόγω του ότι ο εργοδότης φέρει τον κίνδυνο απώλειας του εργαζομένου (Kotlan, Machova & Janickova, 2011). Είναι επομένως απαραίτητο να συνειδητοποιηθεί ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο είναι χαρακτηριστικό της έλλειψης ρευστότητάς του, γεγονός που σημαίνει ότι παρουσιάζει ανεπαρκές επίπεδο βεβαιότητας (Grochulski & Piskorski, 2007) και οφείλεται κυρίως στους λόγους που τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα παρέχουν κεφάλαια για επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο μόνο σε ένα μικρό ποσοστό. Ως εκ τούτου, οι φορολογικές ελαφρύνσεις είναι ένα ιδιαίτερα σημαντικό κίνητρο για τον εργοδότη να επενδύσει σε ανθρώπινο κεφάλαιο (Jacobs, 2007).

Αναδιανομή του εισοδήματος. Η αξιολόγηση του βαθμού στον οποίο επιτυγχάνεται η αναδιανομή από οποιοδήποτε φορολογικό σύστημα δεν είναι καθόλου εύκολη. Η αναδιανεμητική επίδραση ενός φορολογικού συστήματος συχνά αξιολογείται εξετάζοντας πόσο φορολογούνται οι ιδιώτες ή τα νοικοκυριά σε σχέση με το εισόδημά τους σε σύντομο χρονικό διάστημα, π.χ. έναν χρόνο. Ωστόσο, τα εισοδήματα των ανθρώπων τείνουν να αλλάζουν στη διάρκεια της ζωής, κάτι που σημαίνει ότι ο προαναφερθείς τρόπος μπορεί να είναι ένας κακός οδηγός για το πόσο προοδευτικό είναι το φορολογικό σύστημα σε σχέση με το εισόδημα ενός ατόμου. Επομένως, ο σχεδιασμός σε ετήσια βάση μπορεί να είναι μία παραπλανητική εικόνα, γιατί το συγκεκριμένο άτομο μπορεί απλώς να βρίσκεται σε ένα καλό έτος και να μην είναι έτσι στη γενική κατάστασή του. Κατά συνέπεια, η ιδανική περίπτωση είναι να κρίνουμε τον καταμερισμό των επιπτώσεων του φορολογικού συστήματος κατά τη διάρκεια μίας ζωής και όχι σε κάποιο χρονικό σημείο.

Βέβαια, κάτι τέτοιο είναι αρκετά δύσκολο, γιατί κανείς δεν μπορεί να παρατηρεί τις πληρωμές για φόρο καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής ούτε, φυσικά, τους πόρους που διαθέτει αυτό το διάστημα. Ωστόσο, η χρήση των τρεχουσών δαπανών μαζί με τα τρέχοντα εισοδήματα μπορεί να βοηθήσει στην εκτίμηση του βαθμού ανακατανομής που επιτυγχάνεται από το σύστημα. Αν οι άνθρωποι δανειστούν και αποταμιεύσουν για να διατηρήσουν ένα σταθερό επίπεδο κατανάλωσης ενάντια στο διαφορετικό εισόδημα, τότε οι τρέχουσες δαπάνες μπορεί να είναι ένας καλύτερος οδηγός για τους πόρους της ζωής από το τρέχον εισόδημα. Συχνά τα τρέχοντα έσοδα και οι τρέχουσες δαπάνες παρέχουν συμπληρωματικούς δείκτες (Brewer, Saez & Shephard, 2010).

Ανεξάρτητα από το εισόδημα, όμως, η αξιολόγηση της προοδευτικότητας πρέπει να γίνεται ως προς τον αντίκτυπο του συστήματος στο σύνολό του και όχι στις επιμέρους συνιστώσες του. Η αξιολόγηση αυτή, επομένως, θα πρέπει να περιλαμβάνει τις παροχές κοινωνικής πρόνοιας και τις φορολογικές πιστώσεις, γιατί πρόκειται για το συνολικό αποτέλεσμα του συστήματος φόρων και παροχών που έχει σημασία. Η καθιέρωση του συστήματος στο σύνολό του δεν απαιτεί τον προοδευτικό χαρακτήρα κάθε μεμονωμένου φόρου, γιατί, ο καθένας από αυτούς, έχει σχεδιαστεί για την επίτευξη κάποιου διαφορετικού σκοπού.

Φόροι που είναι σχεδιασμένοι για την αλλαγή συμπεριφοράς. Εξ υποθέσεως, οι φόροι μειώνουν την ευημερία. Υπάρχουν, όμως, περιπτώσεις στις οποίες οι φόροι χρησιμοποιούνται σκόπιμα για να αλλάξουν τη συμπεριφορά μιας μερίδας ανθρώπων

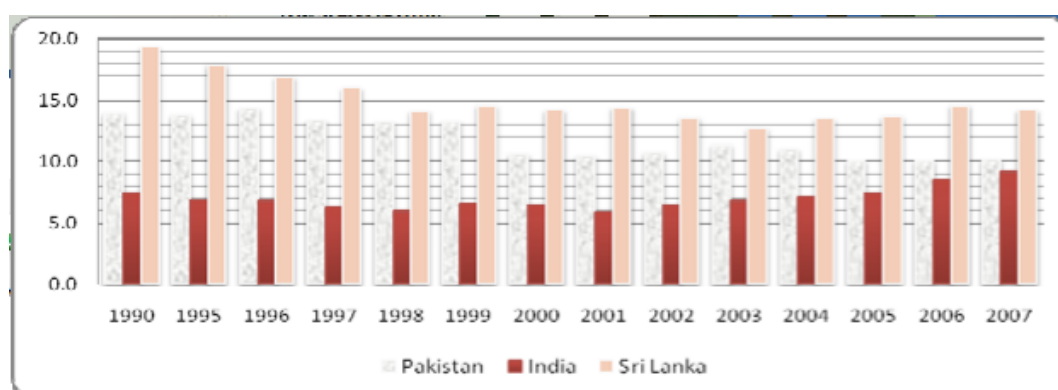
και να οδηγήσουν σε μια συμπεριφορά η οποία θα επιφέρει ευημερία. Οι περιβαλλοντικοί φόροι που έχουν σχεδιαστεί για την αντιμετώπιση των αλληπάλληλων αποτελεσμάτων ή των εξωτερικών παραγόντων είναι τα πιο εμφανή παραδείγματα. Όταν ένας οικονομικός παράγοντας επιβάλλει δαπάνες (ή στην πραγματικότητα οφέλη) στους άλλους και δεν λαμβάνει υπόψη του αυτά τα αποτελέσματα όταν αποφασίζει για τις ενέργειές του, το φορολογικό σύστημα μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να εξασφαλίσει ότι θα «εσωτερικοποιήσει» τις δαπάνες που επιβάλλει. Αυτό γίνεται, δηλαδή, για να κάνει ένα σινιάλο που διαφορετικά θα απουσίαζε.

Από την άλλη μεριά, κάτι τέτοιο θα μπορούσε να συμβεί για πατερναλιστικούς σκοπούς. Οι κυβερνήσεις λαμβάνουν μια άποψη για το πώς θα ήθελαν οι πολίτες τους να συμπεριφέρονται και να προσαρμόσουν ανάλογα τα φορολογικά συστήματα. Ορισμένες ενέργειες από ιδιώτες ή επιχειρήσεις μπορεί επίσης να δημιουργήσουν οφέλη για την ευρύτερη οικονομία που δεν αναγνωρίζονται στα μηνύματα τιμών που αντιμετωπίζουν. Εδώ, και πάλι καλείται το φορολογικό σύστημα να βοηθήσει στην αντιστάθμιση της απουσίας τέτοιων σημάτων για τις τιμές.

4.2 Ερευνητικά στοιχεία για την επίδραση της φορολογίας στην οικονομική ανάπτυξη

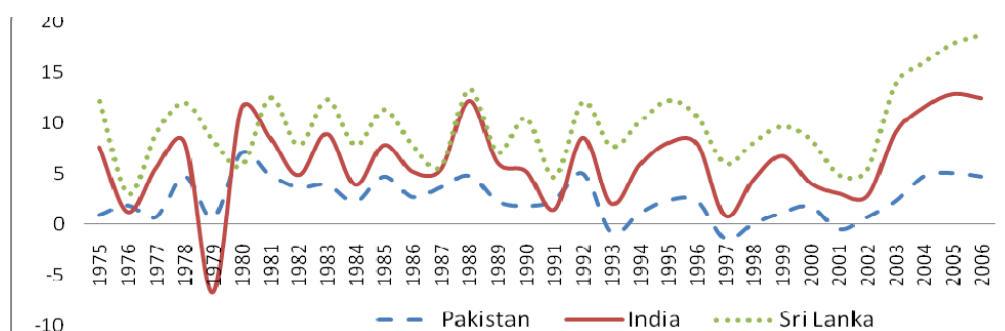
Έπειτα από τη θεωρητική ανάλυση που εξηγεί τον τρόπο με τον οποίο η φορολογία επιδρά στην οικονομική ανάπτυξη, είναι χρήσιμο πάντα να δοθούν και μια σειρά ερευνητικών δεδομένων, προκειμένου να δουν οι ερευνητές του σήμερα και του μέλλοντος πώς αποτυπώνονται στην πράξη όλα αυτά τα στοιχεία. Τα δεδομένα που θα παρουσιαστούν στην παρούσα ενότητα δεν αφορούν ούτε σε ένα κράτος ούτε έγινε η επιλογή με κάποιο συγκεκριμένο χαρακτηριστικό ενός κράτους, αλλά αφορούν σε τυχαία επιλεγμένα κράτη που βρέθηκαν στη βιβλιογραφία και απλώς δίνουν τα στοιχεία που αφορούν στη συσχέτιση που μελετάει η παρούσα εργασία. Η φιλοσοφία που κρύβεται πίσω από αυτό είναι διεύρυνση του δείγματος με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη διασπορά μεταξύ των εξεταζόμενων στοιχείων για τη μεγαλύτερη δυνατή αξιοπιστία των αποτελεσμάτων του.

Εικόνα 2. Φόροι σε ποσοστό του ΑΕΠ.

Πηγή. Asian Development Bank (2008).

Εικόνα 3. Ποσοστό κατά κεφαλήν οικονομικής μεγέθυνσης του ΑΕΠ

Πηγή: World Development Indicators (2009).

Στην Εικόνα 2 βλέπουμε τα φορολογικά έσοδα από το 1990 μέχρι το 2007 σε τρία κράτη: Το Πακιστάν, την Ινδία και τη Σρι Λάνκα. Η Σρι Λάνκα, που προηγείται των άλλων δύο κρατών σε φορολογικά έσοδα καθ' όλη τη διάρκεια του εξεταζόμενου διαστήματος, όσο πλησιάζουμε προς το 2007 καταγράφεται μια κάμψη του λόγου φόρος/ΑΕΠ, φτάνοντας εν τέλει το 2007 στο ποσοστό του 14,2% του ΑΕΠ από 18% που ήταν αρχικά. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τον αρνητικό αντίκτυπο στην υγεία και την εκπαίδευση, στις οποίες διατίθεντο λιγότερα χρήματα αντίστοιχα. Στην Ινδία, από την άλλη μεριά, από τη στενή ζώνη του 6-10% που ήταν τα φορολογικά έσοδα σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, το 2007 ο δείκτης ανέβηκε στο 9,2%, ενώ πτωτική τάση, όπως συνέβη και στη Σρι Λάνκα, είχε ο δείκτης και στο Πακιστάν, ο οποίος από το 13,1% τη δεκαετία του '90 έφτασε στο 10,6% του ΑΕΠ το 2007.

Συγκρίνοντας, λοιπόν, αυτά τα στοιχεία με όσα παρουσιάζονται πλέον στην Εικόνα 3, στην οποία αποτυπώνονται τα ποσοστά της κατά κεφαλήν οικονομικής μεγέθυνσης στα τρία συγκεκριμένα κράτη για το ίδιο σχεδόν διάστημα, ενώ θα

περίμενε κανείς να δει αντίστοιχη πτώση βλέπει το αντίστροφο. Αυτό, όμως, δεν συνέβη εξαιτίας της μείωσης των φορολογικών εσόδων, αλλά εξαιτίας του εξαναγκασμού τους να πάρουν δάνεια για να καλύψουν το κενό που δημιουργούσε η πτώση των φορολογικών εσόδων, εμφανίζοντας, με αυτόν τον τρόπο, σημαντικά ελλείμματα για τις ανάγκες που είχαν δημιουργήσει αυτά τα κράτη.

Η κατάσταση αυτή, όπως ήταν φυσικό, επιδείνωσε τις οικονομικές επιδόσεις των συγκεκριμένων χωρών και, από την ανεξαρτησία τους, πέρασαν στο άνοιγμα των αγορών τους. Έτσι, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, η Ινδία εγκατέλειψε το κλειστό και ρυθμιζόμενο καθεστώς πολιτικής και υιοθέτησε μια εξωτερική προσέγγιση, για χάρη της οποίας έγιναν μεταρρυθμίσεις στη βιομηχανία, το εμπόριο, τις επενδύσεις, τον χρηματοπιστωτικό τομέα και τις κεφαλαιαγορές. Αυτό άνοιξε σχεδόν όλους τους τομείς της οικονομίας στις εγχώριες και ξένες ιδιωτικές επενδύσεις. Το ίδιο συνέβη και με την υγιή μακροοικονομική διαχείριση, η οποία είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση των εσωτερικών και εξωτερικών ανισορροπιών που συνέβαλαν στην επίτευξη σταθερής υψηλότερης οικονομικής ανάπτυξης. Η αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ επιταχύνθηκε ταχέως μετά το 1990 από κάτω του 4% σε περίπου 7% μετά το 2002.

Στην περίπτωση του Πακιστάν, τώρα, η αύξηση του ΑΕΠ κυμάνθηκε σημαντικά κατά τη διάρκεια των ετών. Αν σε μια δεκαετία χαρακτηριζόταν η ταχύτερα αναπτυσσόμενη χώρα στην περιοχή, την επόμενη δεκαετία έχανε αυτά τα κέρδη. Κύριες αιτίες υπήρξαν ο διαχωρισμός του Ανατολικού Πακιστάν, η εθνικοποίηση βιομηχανικών χρηματοπιστωτικών και άλλων θεσμών, η παγκόσμια ύφεση, που προκλήθηκε από την πετρελαϊκή κρίση κ.ο.κ. Η οικονομική ανάπτυξη, ωστόσο, που καταγράφηκε στη δεκαετία του '80 (από 1,8% στο 4% ετησίως κατά μέσο όρο) επιτεύχθηκε με την προώθηση του ιδιωτικού τομέα, την αποκρατικοποίηση και την απελευθέρωση του βιομηχανικού τομέα, σε συνδυασμό με την τόνωση της ροής των εμβασμάτων από τους εργαζόμενους και την αύξηση των ροών κεφαλαίων λόγω συμμετοχής στον πόλεμο του Αφγανιστάν.

Παρ' όλα αυτά, κατά την τελευταία δεκαετία του 20ού αιώνα, το Πακιστάν αντιμετώπισε σοβαρές δημοσιονομικές ανισορροπίες. Λόγω της πυρηνικής δοκιμής το 1998, επιβλήθηκαν διάφορες κυρώσεις στο κράτος, με αποτέλεσμα η επιβάρυνση του χρέους να φτάσει σε μη βιώσιμα επίπεδα. Σε συνδυασμό δε με την πολιτική αβεβαιότητα στη χώρα, η μέση ετήσια αύξηση υποχώρησε στο 1,4%, κατά τη δεκαετία του '90. Ο ρυθμός ανάπτυξης έφτασε στο χαμηλότερο επίπεδο του -0,4% το

2000-2001. Κατά το διάστημα αυτό, περισσότερα από τα μισά έσοδα της κυβέρνησης δαπανήθηκαν για την εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους. Όταν, όμως, μετά την 11^η Σεπτεμβρίου έγινε η άρση των οικονομικών κυρώσεων που είχαν επιβληθεί με τις πυρηνικές δοκιμές και το χρέος αναδιαρθρώθηκε, η οικονομία εμφάνισε και πάλι θαυματουργή ανάπτυξη, με αποτέλεσμα την περίοδο 2004-2006, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ να αυξηθεί 5% κατά μέσο όρο ετησίως.

Τέλος, όσον αφορά στη Σρι Λάνκα, η πολιτική σύγκρουση ανάμεσα στο βόρειο και το ανατολικό τμήμα της έχει πλήξει σοβαρά την οικονομική της ανάπτυξη. Έτσι, από το 5,6% που ήταν η κατά κεφαλήν αύξηση του ΑΕΠ κατά μέσο όρο στη δεκαετία του '70, στην επόμενη δεκαετία του '80 μειώθηκε μόλις στο 1,6%. Ωστόσο, ευτυχώς αυτή η κατάσταση άλλαξε προς τα θετικά και, κατά τη δεκαετία του '90, η κατά κεφαλήν αύξηση του ΑΕΠ έφτασε το 4% κατά μέσο όρο και στο 4,9% το 2007.

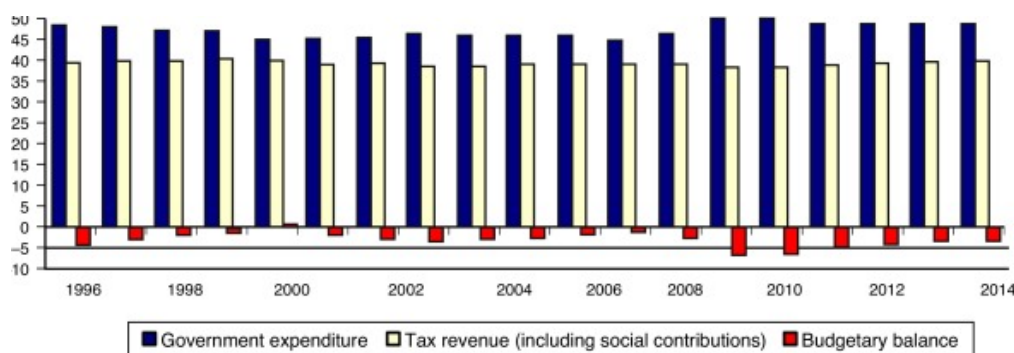
Συμπερασματικά, λοιπόν, μπορούμε για τις παραπάνω χώρες ότι ανάπτυξη χωρίς την παρουσία ελλειμμάτων που τις φτωχοποιούσαν ακόμα περισσότερο, υπήρχαν όταν υπήρχαν αντίστοιχα φορολογικά έσοδα. Επομένως, δεδομένης της οικονομικής ακαμψίας των τρεχουσών δαπανών, ο μόνος τρόπος για να αλλάξει η κατάσταση είναι η προσθήκη πόρων και η δημιουργία περισσότερων εσόδων, είτε από τη φορολογία είτε από άλλους παράγοντες. Επομένως, υπάρχει επείγουσα ανάγκη εφαρμογής φορολογικών μεταρρυθμίσεων (Ul, Padda & Akram, 2009).

Μία άλλη περίπτωση, τώρα, που αξίζει να εξεταστεί και δεν έχει καμία σχέση με το παράδειγμα των παραπάνω εξεταζόμενων κρατών, είναι η τάση της φορολογίας στα κράτη μέλη της ΕΕ την περίοδο από το 1996 έως το 2014.

Από τη χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση, τα 28 κράτη μέλη της ΕΕ αντιμετώπισαν τη δύσκολη πρόκληση της ενοποίησης των προϋπολογισμών τους, ενώ, παράλληλα, προωθούσαν την οικονομική ανάπτυξη. Τα μέσα μεγέθη του προϋπολογισμού στα 28 κράτη μέλη της ΕΕ έχουν εκφράσει σαφώς κυκλική δυναμική κατά την περίοδο 1996-2014 (Εικόνα 4). Ο μέσος λόγος των δημοσίων δαπανών προς το ΑΕΠ κυμαίνεται μεταξύ 45% και 50%, με την περίοδο από το 2008 και μετά, όπου εδραιώθηκε η χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση, να εμφανίζει ορατή αύξηση των εν λόγω δαπανών. Οι χώρες της ΕΕ έχουν κατά παράδοση ισχυρή κοινωνική προστασία, η οποία συνεπάγεται υψηλότερα ποσά κρατικών δαπανών και αντίστοιχης φορολογικής επιβάρυνσης. Είναι προφανές ότι οι αντιπρόσωποι για την οικονομική ανάπτυξη, όπως το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, ο βιομηχανικός τομέας και οι πολιτικές ελευθερίες, έχουν θετικό αντίκτυπο στα φορολογικά έσοδα (Castro &

Camarillo, 2014). Παρ' όλα αυτά, δεν συμβαίνει το ίδιο και με τις χώρες της Ανατολικής και Νότιας Ευρώπης, εξαιτίας των φιλελεύθερων οικονομικών μεταρρυθμίσεων που τους επιβλήθηκαν.

Εικόνα 4. Κυβερνητικές δαπάνες, φορολογικά έσοδα (συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών εισφορών) και δημοσιονομικό αποτέλεσμα.

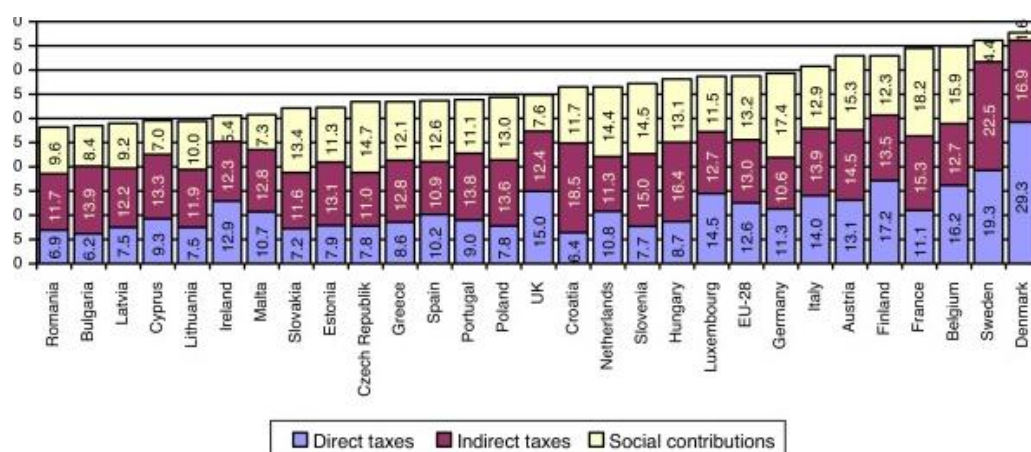

Πηγή: Eurostat.

Η μέση συνολική φορολογική επιβάρυνση στην Ευρώπη των 28 ποικίλλει εντός πολύ στενών ορίων (38,5%-40% του ΑΕΠ). Συγχρόνως, διαφέρει σημαντικά από χώρα σε χώρα (Εικόνα 5). Τα χαμηλότερα μέσα ποσοστά συνολικού φόρου του ΑΕΠ καταγράφονται στη Ρουμανία (28,1%) και στη Βουλγαρία (28,7%), ενώ σχεδόν δύο φορές υψηλότερα είναι στη Δανία (47,7%), τη Σουηδία (46,2%) και το Βέλγιο (45,5%).

Αν και η μέση φορολογική επιβάρυνση στην ΕΕ των 28 φαίνεται σχεδόν εξίσου κατανεμημένη μεταξύ των άμεσων φόρων (12,6%), των έμμεσων φόρων (13,0%) και των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης (13,2%), οι εισπράξεις από φόρους επί της εργασίας και του κεφαλαίου μειώθηκαν σημαντικά από το 2007 έως το 2010, υπερβαίνοντας τη μείωση του ΑΕΠ. Αυτό εν μέρει οφείλεται στη χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση, η οποία έχει αρνητικές επιπτώσεις στα εταιρικά κέρδη και το προσωπικό εισόδημα. Από την άλλη, σημειώθηκε μικρή μετατόπιση της φορολογικής επιβάρυνσης από την εργασία προς την κατανάλωση, ιδιαίτερα για τις χώρες της Ανατολικής και της Βόρειας Ευρώπης.

Εικόνα 5. Άμεσοι φόροι, έμμεσοι φόροι και κοινωνικές εισφορές.

Πηγή: Eurostat.

Μια σύγκριση μεταξύ των χωρών δείχνει ότι τα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης παράγουν σχετικά υψηλό μερίδιο των συνολικών εσόδων μέσω φόρων κατανάλωσης, ενώ στα κράτη της Βόρειας και της Κεντρικής Ευρώπης, τα έσοδα προέρχονται κυρίως από τους φόρους εργασίας. Ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Γερμανία, η Γαλλία, η Αυστρία και το Βέλγιο, επιβάλλουν σχετικά μεγάλη επιβάρυνση με τον συντελεστή εργασίας σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ των 28 και καταγράφουν το μεγάλο μερίδιο των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης. Η Δανία αποτελεί ειδική περίπτωση, δεδομένου ότι τα έσοδα από την κοινωνική ασφάλιση ανέρχονται μόνο στο 1,6% του ΑΕΠ.

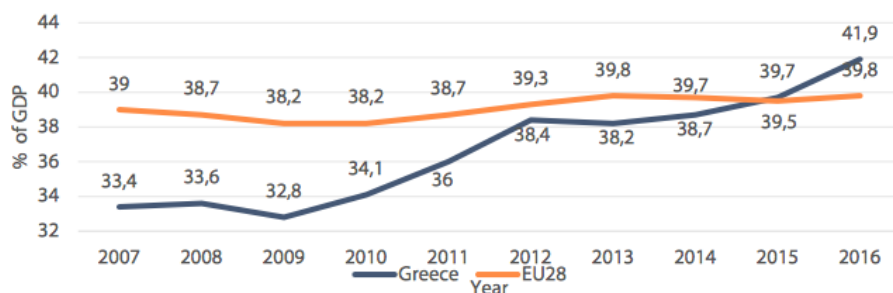
4.3 Φορολογία και οικονομική ανάπτυξη: Η περίπτωση της Ελλάδας

Η Ελλάδα ως κράτος μέλος της (σημερινής) ΕΕ από το 1981 (τότε ΕΟΚ) και επίσημο μέλος της Ευρωζώνης από το 2001, αποτελεί σημαντικό σημείο αναφοράς στην έρευνά μας. Οι κυβερνήσεις που πέρασαν όλο αυτό το διάστημα ακολουθώντας μια επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, από τη μια, οδήγησαν σε εκτύπωση χρήματος και, από την άλλη, σε αύξηση του ελληνικού χρέους. Η επέκταση της εγχώριας ζήτησης προκάλεσε ανοδική πίεση στις τιμές σε μη εμπορεύσιμους τομείς. Η αύξηση των σχετικών τιμών, στη συνέχεια, προκάλεσε ανακατανομή πόρων από εμπορεύσιμους σε μη εμπορεύσιμους τομείς, επιφέροντας αύξηση του κόστους εργασίας και επακόλουθη απώλεια της ανταγωνιστικότητας, η οποία είχε ως αποτέλεσμα εξωτερικές ανισορροπίες. Έτσι, το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών το 2012 αυξήθηκε στο 12,1% του ΑΕΠ και η καθαρά διεθνής επενδυτική θέση ανήλθε στο -92,5% του ΑΕΠ την ίδια χρονιά.

Κατά συνέπεια, από το 2008 που ξεκίνησε η οικονομική κρίση, οι διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας ήρθαν προ των πυλών (έλλειμμα 10% του ΑΕΠ το 2008 και δημόσιο χρέος >110% του ΑΕΠ) και από το 2010, αναγκάστηκε να εισέλθει σε πρόγραμμα προσαρμογής (το γνωστό σε όλους μας μνημόνιο), που είχε την τεχνική υποστήριξη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ). Το πρόγραμμα λιτότητας βασίστηκε στη μείωση ημερομισθίων και μισθών και στην αύξηση των φόρων.

Ως αποτέλεσμα, η εγχώρια ζήτηση μειώθηκε σημαντικά και η οικονομία κατέρρευσε. Το συνολικό ποσοστό του ΑΕΠ αυτό το διάστημα μειώθηκε κατά περίπου 25%, ενώ η ανεργία από το 10% που είχε στο δ' τρίμηνο του 2009 εκτοξεύθηκε στο 26% στην αντίστοιχη περίοδο του 2012. Οι αλλαγές αυτές μείωσαν μεν το δημοσιονομικό έλλειμμα από 20,6 δισεκ. ευρώ το 2011 σε 12,5 δισεκ. ευρώ το 2012, αλλά, ταυτόχρονα, έφεραν μια γενικότερη μείωση των εσόδων της κυβέρνησης που είχε αρνητικό αντίκτυπο στις συνολικές δημόσιες δαπάνες (πρωτογενείς και δευτερογενείς).

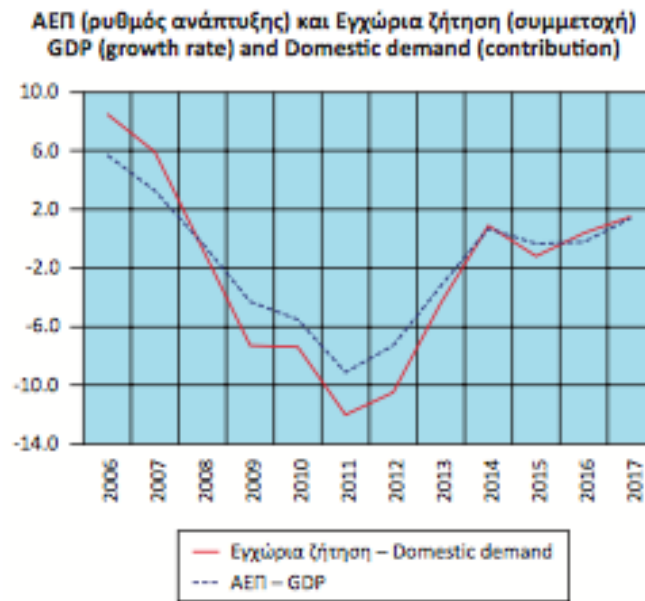
Εικόνα 6. Ποσοστό φορολογικών εσόδων και κοινωνικών εισφορών σε ποσοστό του ΑΕΠ.

Source: Eurostat (indicator code: D2_D5_D91_D61_M_D995); extraction: June 2018.

Στην Εικόνα 6 παρατηρείται ότι, ενώ τα φορολογικά έσοδα και οι κοινωνικές εισφορές για την Ελλάδα ήταν πάντα κάτω από το ποσοστό επί του ΑΕΠ της Ευρώπης των 27, τη διετία 2015-2016, η Ελλάδα περνάει μπροστά κατά 0,2% το 2015 και κατά 2,1% το 2016.

Εικόνα 7. Ρυθμός ανάπτυξης ΑΕΠ και εγχώρια ζήτηση.

Την ίδια περίοδο, ο ρυθμός ανάπτυξης ακολουθεί την πορεία των εσόδων από τη φορολογία και, έτσι, ενώ από το 2006 μέχρι και το 2012, η τάση είναι πτωτική, με την περίοδο 2010-2011, που ξεκίνησε η δημοσιονομική προσαρμογή με την εδραίωση της οικονομικής κρίσης, να βρίσκεται στα πιο χαμηλά ποσοστά του, όταν τα έσοδα αρχίζουν να αυξάνονται, αυξάνεται αντίστοιχα και ο ρυθμός ανάπτυξης.

Συνοπτικά Στοιχεία φορολογικής πολιτικής στην Ελλάδα

Εξετάζοντας το σήμερα, το ελληνικό φορολογικό σύστημα διαρθρώνεται από διάφορους φόρους, εκ των οποίων κάποιοι επιβάλλονται στο εισόδημα και την περιουσία, ενώ κάποιοι άλλοι έχουν ως βάση την κατανάλωση και τη δαπάνη. Η πλειονότητα των φόρων επιβάλλονται από την κεντρική κυβέρνηση, ενώ άλλοι επιβάλλονται υπέρ των Οργανισμών Κοινωνικής Ασφάλισης και τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Γεωργακόπουλος, 2012). Όσον αφορά τη σύνθεση των φορολογικών εσόδων κυριότερο μέσο άντλησης αυτών αποτελεί η έμμεση φορολογία, στη συνέχεια οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης και τέλος η άμεση φορολογία (Bird, 2011). Παρακάτω, παρουσιάζονται συνοπτικά οι βασικότερες φορολογικές υποχρεώσεις των φυσικών και νομικών προσώπων στην Ελλάδα.

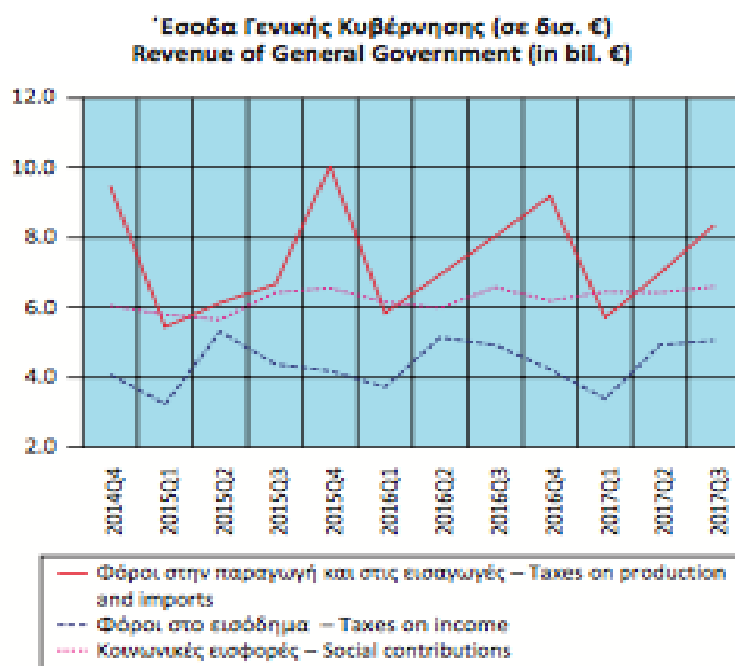
Συγκεκριμένα, ο φόρος εισοδήματος από μισθωτή εργασία και συντάξεις υπολογίζεται βάση κλίμακας, με κατώτερο συντελεστή 22%, και ανώτερο 45%. Το εισόδημα από ακίνητη περιουσία φορολογείται με κλίμακα από 15% έως 45%. Το

εισόδημα από μερίσματα υπόκεινται σε φορολόγηση με συντελεστή 15%, όπως επίσης και οι τόκοι, ενώ τα δικαιώματα με συντελεστή 20%. Στις περιπτώσεις κυριότητας ή κατοχής επιβατικών αυτοκινήτων υψηλού κυβισμού, αεροσκαφών, ελικοπτέρων, δεξαμενών κολύμβησης και σκαφών αναψυχής ιδιωτικής χρήσης επιβάλλεται φόρος πολυτελούς διαβίωσης.

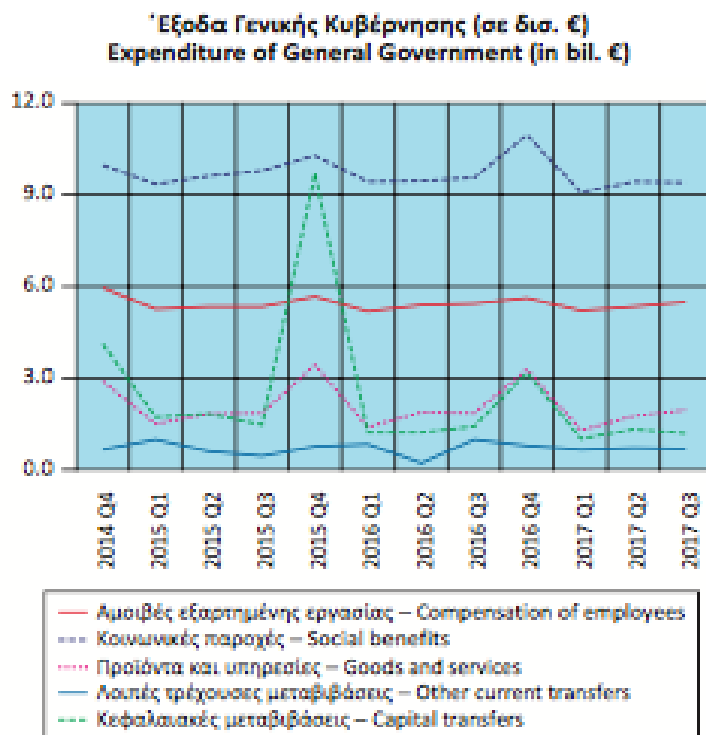
Επίσης, τα νομικά πρόσωπα που έχουν φορολογική κατοικία στην Ελλάδα φορολογούνται για το παγκόσμιο εισόδημά τους με συντελεστή 29% ανεξάρτητα από το ύψος των κερδών τους. Σύμφωνα με τον φόρο που προκύπτει κάθε έτος υπολογίζεται επιπλέον προκαταβολή φόρου για το επόμενο με συντελεστή 100%.

Σχετικά με την έμμεση φορολογία ένας από τους κυριότερους φόρους που επιβάλλονται είναι ο ΦΠΑ, που αποτελεί έμμεσο φόρο κατανάλωσης και επιβαρύνει τον αγοραστή. Ένας άλλος έμμεσος φόρος αφορά τους εισαγωγικούς δασμούς, δηλαδή τον φόρο που επιβάλλεται στην εισαγωγή ορισμένων αγαθών από χώρες εκτός της ΕΕ και καταβάλλεται στο τελωνείο κατά τον εκτελωνισμό των αγαθών. Ένας επιπλέον έμμεσος φόρος είναι το χαρτόσημο το οποίο επιβάλλεται σε διάφορες συναλλαγές με διαφορετικό συντελεστή. Άλλοι έμμεσοι φόροι είναι ο φόρος συγκέντρωσης κεφαλαίου, οι εργοδοτικές εισφορές, ο φόρος ασφαλιστρών, το τέλος συνδρομητικής τηλεόρασης, κλπ.

Εικόνα 8. Έσοδα γενικής κυβέρνησης ανά κατηγορία.

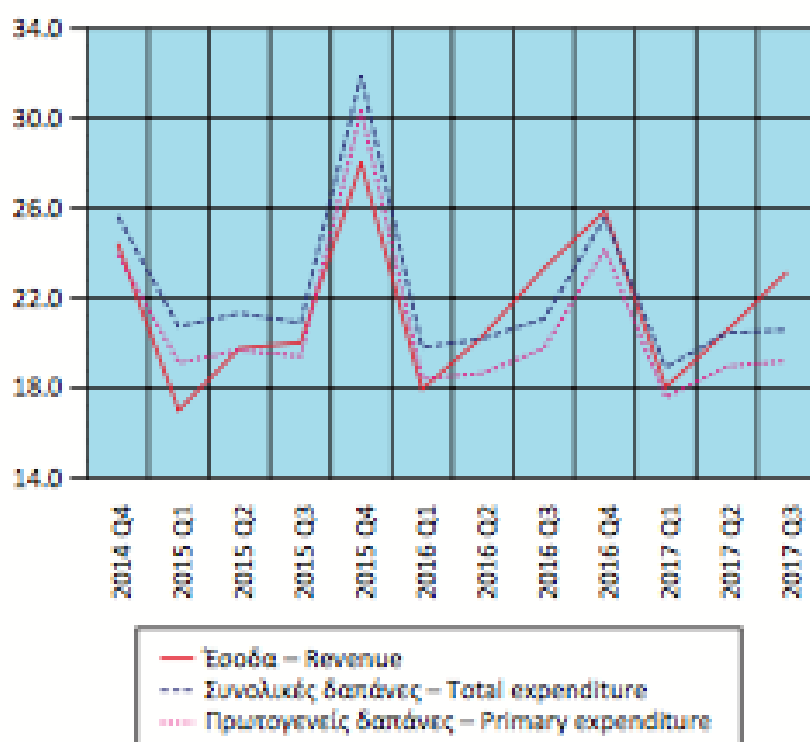
Εικόνα 9. Έξοδα γενικής κυβέρνησης.

Και για του λόγου το αληθές, από τις Εικόνες 8 και 9 βλέπουμε ότι, όταν η κυβέρνηση εισπράττει φόρους, έχει τη δυνατότητα ταυτόχρονα να δαπανήσει σε κοινωνικές παροχές και να προσφέρει περισσότερη ποιότητα ζωής στους πολίτες της, γεγονός, που όπως ήδη εξηγήσαμε μέχρι στιγμής στην εργασία μας, μεταφράζεται σε οικονομική ανάπτυξη και όχι απλώς σε οικονομική μεγέθυνση. Χαρακτηριστικό στοιχείο είναι ότι την περίοδο που τα έσοδα του κράτους φτάνουν στο ανώτατο σημείο τους, στο ανώτατο σημείο τους βρίσκονται και οι δαπάνες.

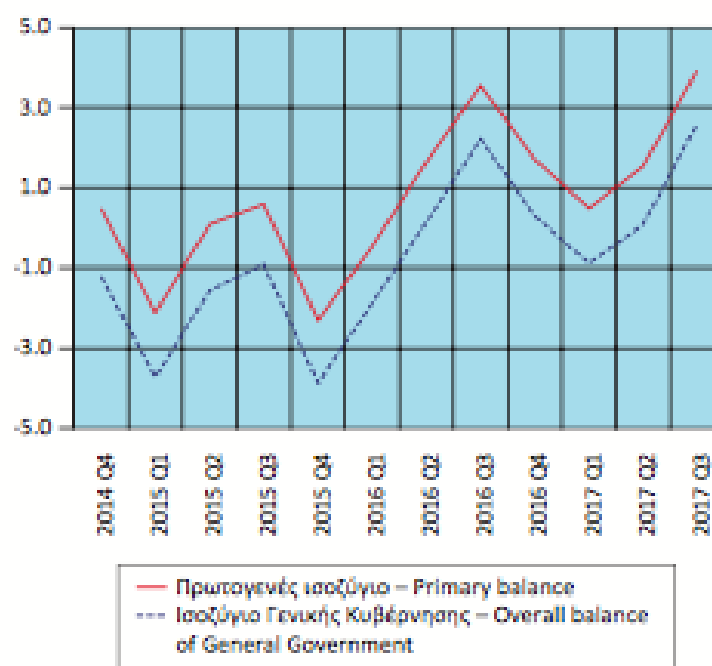
Εικόνα 10. Έσοδα – Πρωτογενείς δαπάνες – Συνολικές δαπάνες.

Έσοδα - Πρωτογενείς δαπάνες - Συνολικές δαπάνες (σε δισ. €)
Revenue - Primary expenditure - Total expenditure (in bil. €)

Εικόνα 11. Πρωτογενές ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης.

Πρωτογενές ισοζύγιο και ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης (σε δισ. €)
Primary balance and overall balance of General Government (in bil. €)

Άλλες δύο αποδείξεις προς την ίδια κατεύθυνση προκύπτουν και από τις Εικόνες 10 και 11. Αν εξετάσουμε, τώρα, ανά κατηγορία τους φορολογικούς συντελεστές και την επίπτωση που είχε το ύψος τους για τα έσοδα του κράτους, θα πούμε τα εξής:

Ο τελικός φορολογικός συντελεστής για τη μισθωτή εργασία από το 2003 μέχρι το 2008 ακολουθεί μια πτωτική πορεία, ενώ μέχρι τότε συνέβαινε το αντίστροφο, για να φτάσει το 2009 να παρουσιάζει πτώση 3 ολόκληρες ποσοστιαίες μονάδες από το 2008 (κύρια αιτία η μείωση των ασφαλιστικών εισφορών). Ο συντελεστής αυτός στην Ελλάδα, αν και είναι αρκετά κοντά στον αντίστοιχο μέσο συντελεστή της Ευρωζώνης (33% και 34% αντίστοιχα), δεν λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα προστασίας για την εργασία από την επερχόμενη οικονομική κρίση. Για παράδειγμα, ο τελικός φορολογικός συντελεστής των αυτοαπασχολούμενων (ελεύθεροι επαγγελματίες), ακόμα και μετά τη μικρή αύξηση που του έγινε το 2009, ήταν περίπου δύο φορές χαμηλότερος από τον τελικό φορολογικό συντελεστή της εργασίας, καταδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο, άνιση κατανομή του φορολογικού βάρους μεταξύ των ελευθέρων επαγγελματιών και των μισθωτών (Papageorgiou, Efthimiadis & Konstantakopoulou, 2012).

Η σημαντική πτώση που ακολούθησε (3 ποσοστιαίες μονάδες) στον φορολογικό συντελεστή της μισθωτής εργασίας το 2009 είχε ως αποτέλεσμα τη μικρότερη επιβάρυνση σε εισφορές για τους μισθωτούς σε σχέση με τους εργοδότες (10% για τους μισθωτούς και 12,5% για τους εργοδότες). Τα αντίστοιχα ποσοστά της Ευρωζώνης, την ίδια περίοδο, είναι 16,7% για τους εργοδότες (εμφανώς αυξημένο σε σχέση με τις εισφορές που κατέβαλλαν οι Έλληνες εργοδότες) και 8,7% για τους μισθωτούς (αρκετά μειωμένο σε σχέση με αυτό που αναγκάζονταν να καταβάλλουν οι μισθωτοί). Οπότε, ενώ οι μισθωτοί στην Ευρωζώνη είναι πιο προνομιούχοι σε σχέση με την Ελλάδα, οι εργοδότες έχουν μεγαλύτερη επιβάρυνση στην Ελλάδα από ό,τι στην Ευρωζώνη.

Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με τον φορολογικό συντελεστή του κεφαλαίου, ο οποίος παρουσιάζει πτωτική τάση και μόνο από το 2009 σταθεροποιείται και λίγο αυξάνεται. Παρ' όλα αυτά, ακόμα και στην άνοδό του βρίσκεται πολύ κάτω από τα αντίστοιχα όρια της Ευρωζώνης (μικρότερος στην Ελλάδα κατά 8 ποσοστιαίες μονάδες) (Papageorgiou, Efthimiadis & Konstantakopoulou, 2012).

Όσον αφορά στον φορολογικό συντελεστή στην κατανάλωση (έμμεσοι φόροι) και πάλι υπάρχει φθίνουσα πορεία (το 2008 η μικρότερη μείωση των τελευταίων 7 ετών). Και σε αυτή την περίπτωση, όμως, παρότι και οι υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης μειώνουν το ποσοστό του, ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης στα έσοδα από την έμμεση φορολογία, ο τελικός φορολογικός συντελεστής για την κατανάλωση στην Ελλάδα είναι και πάλι χαμηλότερος από αυτόν της Ευρωζώνης (Papageorgiou, Efthimiadis & Konstantakopoulou, 2012).

Συμπερασματικά, από τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν, παρατηρούμε ότι, στην περίοδο πριν από την κρίση, η Ελλάδα εμφάνιζε χαμηλούς φορολογικούς συντελεστές, κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ και των χωρών της Ευρωζώνης, το οποίο σήμαινε αντίστοιχα ότι και τα έσοδα των κυβερνήσεων που πέρασαν αυτά τα χρόνια δεν ήταν ικανοποιητικά και επαρκή για να προσφέρουν στους πολίτες τους την απαιτούμενη οικονομική και κοινωνική ευημερία. Οπότε, λίγο πριν από την κρίση, όταν είχαν αρχίσει ήδη να γίνονται εμφανή τα σημάδια της, δεν είχαν τα μέσα για να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα προστασίας και, όταν πλέον ξέσπασε η κρίση, ήταν εντελώς απροετοίμαστη να την αντιμετωπίσει. Έτσι, η δημοσιονομική αναπροσαρμογή που αναγκάστηκε να κάνει, έγινε με πολύ βίαιο τρόπο, γιατί, η εξυγίανσή της δεν περνούσε μόνο μέσα από τη μείωση των δημοσίων δαπανών, αλλά και από την αύξηση των φορολογικών εσόδων. Συνεπώς, οι Έλληνες πολίτες βρίσκονταν διπλά σε δεινή θέση, γιατί, από τη μια, τους ζητούσαν χρήματα για την εξυγίανση του κράτους και, από την άλλη, δεν λάμβαναν κάτι από το κράτος, γιατί αυτό δεν ήταν σε θέση να τους προσφέρει την κατάλληλη ποιότητα ζωής.

Συμπεράσματα

Έπειτα από σχεδόν 10 χρόνια οικονομικής κρίσης, τα οποία έκαναν όσους έζησαν το πριν και ζουν και το σήμερα να δουν τις επιπτώσεις που είχαν για τους ίδιους και τους γύρω του οι αρνητικοί ρυθμοί ανάπτυξης του ελληνικού κράτους και να έρθουν αντιμέτωποι με εικόνες που μόνο σε ιστορικά βιβλία είχαν διαβάσει και δεν φαντάζονταν ποτέ ότι θα ζήσουν οι ίδιοι, έφτασε η ώρα να διερευνηθούν ουσιαστικά και σε βάθος οι αιτίες που οδήγησαν σε αυτή την κατάσταση, έτσι ώστε να μην ξανασυμβεί στο μέλλον. Στην παρούσα εργασία, λοιπόν, το αντικείμενο ήταν η συσχέτιση της φορολογίας με την οικονομική ανάπτυξη και ποιο ρόλο έπαιξε η φορολογική πολιτική που ακολουθήθηκε τα προηγούμενα χρόνια και σε ποιον βαθμό συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης.

Από το πρώτο στάδιο της έρευνας, στο οποίο ασχοληθήκαμε με την οικονομική ανάπτυξη, διαπιστώσαμε πως ο εν λόγω όρος διαφέρει από τον παρόμοιο όρο της οικονομικής μεγέθυνσης, η οποία αναφέρεται αυστηρά στην αύξηση των μεγεθών και στην ποσοτική ανάπτυξη των στοιχείων της οικονομίας, χωρίς να αφορά στην ευημερία των πολιτών του κράτους, ενώ, η δεύτερη, επιδιώκει την ευημερία και σε άλλα επίπεδα εκτός από το οικονομικό, όπως για παράδειγμα, το κοινωνικό, το εκπαιδευτικό, το επίπεδο ασφάλειας, το επίπεδο υγείας, το περιβαλλοντικό κ.ο.κ. Αυτό σημαίνει πως η οικονομική ανάπτυξη είναι ένας ευρύτερος όρος που εμπεριέχει κατά κάποιον τρόπο την οικονομική μεγέθυνση, αλλά δεν είναι ο κύριος παράγοντάς του. Έτσι, η οικονομική ανάπτυξη, δεδομένου ότι εκτείνεται σε μια σειρά διαφορετικών τομέων, οι οποίοι θα συμβάλλουν στην ευημερία των πολιτών, του λαού και του κράτους, είναι ένας πολυπαραγοντικός όρος, ο οποίος θα πρέπει τόσο να εξεταστεί όσο και να προσεγγιστεί από πολλές και διαφορετικές σκοπιές. Οπότε, πραγματική οικονομική ανάπτυξη προκύπτει όταν οι πολίτες μιας χώρας ζουν με ποιότητα και νοιάζονται για την προσωπική και κοινωνική εξέλιξη και όχι για την επιβίωσή τους.

Αυτή δε την ευημερία θα μπορούσαμε να την τοποθετήσουμε σε τρία διαφορετικά πλαίσια, την ανθρώπινη ανάπτυξη, την κοινωνική ανάπτυξη και το πλαίσιο διατήρησης, το οποίο συνήθως αφορά στην περιβαλλοντική ανάπτυξη. Γι' αυτόν τον λόγο, εφευρέθηκαν διάφοροι δείκτες που μετρούν τον βαθμό στον οποίο

επιτυγχάνονται οι στόχοι στα διάφορα πλαίσια που προαναφέρθηκαν, προκειμένου να μετράται ανά πάσα στιγμή η σύγκλιση ή η απόκλιση από τους στόχους. Οι δείκτες αυτοί αποτελούν σημαντικά εργαλεία για τον έλεγχο της κατάστασης που βρίσκεται η κατάσταση κάθε φορά.

Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, σημαντικό εργαλείο για την οικονομική ανάπτυξη αποτελεί και η φορολογία, μόνο που, σε αυτή την περίπτωση, το εργαλείο δεν αφορά στον έλεγχο, αλλά στην επίτευξή της. Αυτό συμβαίνει κυρίως, γιατί η φορολογία δεν είναι απλώς μια άνευ ουσίας συγκέντρωση χρημάτων από τους πολίτες προς το κράτος, αλλά έχει βαθύτερους στόχους, που έχουν να κάνουν περισσότερο με τη δημιουργία ενός δίκαιου κράτους, στο οποίο κανένας δεν θα υποφέρει και θα υπάρχει ισότητα και ίσες ευκαιρίες για όλους ανεξαιρέτως. Επομένως, οι στόχοι της φορολογίας δεν είναι μόνο η αύξηση των εσόδων του κράτους, αλλά και η αναδιανομή του πλούτου, η οικονομική σταθερότητα των τιμών, καθώς επίσης και η οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη με τη γενικότερη έννοια των όρων. Ως εκ τούτου, η εκάστοτε φορολογική πολιτική που επιλέγεται θα πρέπει να πληροί κάποιες πολύ βασικές αρχές, όπως είναι η ισότητα, η σιγουριά και η βεβαιότητα, η αποτελεσματικότητα και η δικαιοσύνη, η ουδετερότητα και η διαφάνεια και η λογοδοσία στους πολίτες.

Όταν, έστω και μία προϋπόθεση από αυτές δεν εκπληρώνεται, είτε κάποιο άτομο είτε κάποια ομάδα υπερτερεί ενός άλλου ή μιας άλλης, με αποτέλεσμα να έχουμε ένα μεροληπτικό φορολογικό σύστημα, το οποίο αφήνει κάποιους έξω από τα προνόμια. Αυτό, όσο και αν είναι ευνοϊκό για τη συγκεκριμένη μερίδα ανθρώπων, σε βάθος χρόνου στρέφεται εναντίον τους, γιατί σταδιακά επηρεάζονται όλες οι καταστάσεις που δημιουργούν σε αυτή το πλεονέκτημα, με αποτέλεσμα κάποια στιγμή να μην μπορεί να λειτουργήσει σωστά το παραμικρό και να υπάρχει κατάρρευση των πάντων.

Κάτι τέτοιο έγινε ιδιαίτερα εμφανές στην Ελλάδα και την ελληνική κοινωνία στα χρόνια της οικονομικής κρίσης. Η αύξηση των ανισοτήτων και η φτωχοποίηση του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού, μπορεί κάποιους να ευνόησε, αλλά, αν δεν λαμβάνονταν αυστηρά μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής, δεν θα αργούσε καθόλου να επηρεάσει και αυτούς, αφού στον τομέα της οικονομίας, όπως και σε κάθε άλλο τομέα, όλα είναι ένας κύκλος όπου το ένα επηρεάζει το άλλο.

Συμπερασματικά, για την Ελλάδα, προκύπτει από την έρευνα ότι δεν διαφέρει στατιστικά σε τόσο μεγάλο βαθμό από τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης, όσον

αφορά στην συνολική φορολογική συμπεριφορά, αλλά είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι το ζήτημα δεν είναι μόνο ότι οι φορολογικοί συντελεστές στην Ελλάδα είναι από τους υψηλότερους σ' όλες τις κατηγορίες, αλλά κυρίως το ότι η συγκομιδή των φόρων αυτών παραμένει στον μέσο όρο ή και υπολείπεται αυτού. Πιο συγκεκριμένα, οι συνεχείς μεταβολές των φορολογικών παραμέτρων φαίνεται να μην έχουν κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα στην εισπραξιμότητα των φόρων, αφού το φορολογικό σύστημα είναι παραμετροποιημένο κατά τέτοιο τρόπο ούτως ώστε να μην την διευκολύνει, τιμωρώντας τελικά τα μεσαία εισοδήματα και διογκώνοντας έτσι τα αδήλωτα εισοδήματα.

Ο συνολικός επανασχεδιασμός του φορολογικού συστήματος στην κατεύθυνση της απλοποίησης και της μείωσης των συντελεστών φορολόγησης, εμφανίζεται ως η βασική απαίτηση εξορθολογισμού και επαναπροσδιορισμού του, ώστε να καταστεί οικονομικά αποτελεσματικότερο. Η ανάπτυξη αυτή θα αυξήσει τα έσοδα από φόρους διευκολύνοντας την δημοσιονομική τακτοποίηση της χώρας.

Συνεπώς, κατά την εφαρμογή όλων όσων διαπιστώθηκαν σε ολόκληρη τη διάρκεια της έρευνας και τη συγγραφή της εργασίας για το εξεταζόμενο αντικείμενο, η οικονομική ανάπτυξη ενός κράτους δεν μεταφράζεται αποκλειστικά ως οικονομική ευημερία των πολιτών του, γιατί, όπως ο άνθρωπος είναι ένα ον που αποτελείται από διαφορετικά στοιχεία και χαρακτηριστικά που τον κάνουν μοναδικό, έτσι για το κράτος απαιτείται ανάπτυξη σε πολλαπλά επίπεδα, ακριβέστερα, σε όλα τα επίπεδα συνδεδεμένα το συνθέτουν ως τέτοιο. Όπως είναι φυσικό, επομένως, ένα καλό φορολογικό σύστημα δεν αρκεί απλώς να είναι διανεμητικό, αλλά και δίκαιο, διαφανές, ουδέτερο, σταθερό κ.ο.κ., προκειμένου να δίνει ίσες ευκαιρίες σε όλους τους πολίτες της χώρας που εφαρμόζεται και, τέλος, η κυβέρνηση ή, καλύτερα, το κράτος είναι ο πιο σημαντικός παράγοντας που μπορεί να εξασφαλίσει και να διασφαλίσει την απαιτούμενη οικονομική ανάπτυξη, γιατί πρώτιστο και κύριο καθήκον του είναι η ευημερία των πολιτών του και όχι η αύξηση των κερδών, όπως συμβαίνει στην περίπτωση των ιδιωτών επιχειρηματιών.

Βιβλιογραφία

- Γεωργακόπουλος, Θ. (2012). “Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική” (Δ΄ έκδοση εκδ.). Αθήνα: Εκδόσεις Ε. Μπένου.
- Ρέππας Παναγιώτης, 2003 Αθήνα, «Οικονομική ανάπτυξη Θεωρίες και Στρατηγικές Έβ τόμος», εκδόσεις Παπαζήση.
- Adelman, I. & Morris, C.T. (1967). *Society, politics and economic development*. Baltimore: Jolins Hopkins University Press.
- Adina, M. (2009). The impact of taxation on the investment localization decision in the context of globalization. *Analele Stiintifice ale Universitatii Alexandru Ioan Cuza din Iasi*, 56(1), 133-142.
- Afubero, D. & Okoye, E. (2014). The impact of taxation on revenue generation in Nigeria: A study of federal capital territory and selected states. *International Journal of Public Administration and Management Research*, 2(2), 22-47.
- Alesina, A. (1999). Fiscal policy, profits and investment. *National Bureau of Economic Research*. Working Paper No 7207.
- Alkire, S. & Foster, J.E. (2011). Counting and multidimensional poverty measurement. *Journal of Public Economics*, 95(7), 476-487.
- Alkire, S. & Santos, M.E. (2010). *Acute multidimensional poverty: A new index for developing countries*. OPHI Working Paper, no. 38. Oxford: Oxford Poverty and Human Development Initiative, University of Oxford.
- Alonso, A. & Garcimartin, C. (2013). The determinants of institutional quality – More on the debate. *Journal of International Development*, 25(2), 206-226.
- Aziz, S., Amin, R.M., Yusof, S.A., Haneef, M.A., Mohamed, M.O. & Oziev, G. (2010). A critical analysis of development indices. *Australian Journal of Sustainable Business and Society*, 1(1), 37-53.
- Balls, O. (1965). *The problems of tax administration in Latin America*. Baltimore: John Hopkins Press.
- Beardsley, R. (1946). Taxes for revenue are obsolete. *American Affairs – A Quarterly Journal of Free Opinion*, VIII(1), 35-39.
- Becker, G. (1993). *Human capital: A theoretical and empirical analysis with special reference to education*. Chicago: University of Chicago Press.

- Beine, M., Docquier, F. & Rapoport, H. (2001). Brain drain and economic growth: Theory and evidence. *Journal of Development Economics*, 64(1), 275-289.
- Bird, R. M., (2011), “*Taxation and Development: What Have We Learned from Fifty Years of Research?*” ICTD Working Paper No. 1, Institute of Development Studies.
- Block, F. & Evans, P. (2005). The state and the economy. In: N. Smelser & R. Swedberg (eds). *Handbook of economic sociology* (pp. 505-526). New York: Princeton University Press.
- Brebler, D. (2012). The impact of corporate taxes on investment: An explanatory empirical analysis for interested practitioners. ZEW. Working Paper No 12040.
- Castellano, F.L. (2018). Taxation and development – A capacities approach. *Advances in Social Sciences Research Journal*, 5(2), 267-282.
- Castro, G.A. & Camarillo, D.B.R. (2014). Determinants of tax revenue in OECD countries over the period 2001-2011. *Contaduria y Administracion*, 59(3), 35-59.
- Cobb, C., Halstead, T. & Rowe, J. (1995). *The Genuine Progress Indicator*. Redefining Progress.
- Daly, H. & Cobb, J.B. (1989). *For the common good: Redirecting the economy toward community, the environment and a sustainable future*. Boston: Beacon Press.
- Daniel, B. & Jeffrey, P. (2013). Investment taxation and portfolio performance. *Journal of Public Economics*, 97(1), 245-257.
- Dobb, M.H. (1951). *Some aspects of economic development*. Dehli: Dehli School of Economics.
- Doessel, D.P. & Gounder, R. (1994). Theory and measurement of living levels: Some empirical results for the human development index. *Journal of International Development*, 6(4), 415-435.
- Drewnowski, J. & Wolf, S. (1966). *The level of living index*. Geneva: UNRISD.
- Feld, L. & Heckemeyer, J. (2008). FDI and taxation: A meta-study. ZEW. Working Paper No 08-128.
- Feldman, M., Hadjimichael, T., Kemeny, T. & Lanahan, L. (2014). The logic of economic development: A definition and model for investment. *Environment and Planning C Government and Policy*.

- Francis, L.J. & Hills, P.R. (2008). The development of the Meaning of Life Index (MILI) and its relationship with personality and religious behaviours and beliefs among UK undergraduate students. *Mental Health, Religion & Culture*, 11(2), 211-220.
- Fukuda-Parr, S. (1999). What does feminization of poverty mean? It isn't just lack of income. *Feminist Economics*, 5(2), 99-103.
- Grochulski, B. & Piskorski, T. (2007). Risky human capital and deferred capital income taxation. *Federal Reserve Bank of Richmond*. Working Paper No 06-13.
- Gupta, S. & Tareq, S. (2008). Mobilizing revenue. *Finance & Development*, 45(3), 44-47.
- Haller, A.P. (2012). Concepts of economic growth and development, challenges of crisis and of knowledge. *Economy Transdisciplinarity Cognition*, 16(1), 66-71.
- House of Commons Treasury Committee (2011). *Principles of tax policy – Eighth report of session 2010-2011*. Volume I: Report, together with formal minutes, oral and written evidence. London: The Stationery Office Limited.
- Islahi, A.A. (2006). Ibnu Khaldun's theory of taxation and its relevance today. In: Conference on *Ibnu Khaldun*. Madrid, 2.
- Ivanova, I., Arcelus, F.J. & Srinivasan, G. (1999). An assessment of the measurement properties of the human development index. *Social Indicators Research*, 46(2), 157-179.
- Ivic, M. (2015). Economic growth and development. *Journal of Process Management – New Technologies, International*, 3(1), 55-62.
- Jacobs, B. (2007). Optimal tax and education policies and investments in human capital. In A., Hartog (ed.). *Human capital: Theory and evidence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jones, L. & Manuelli, R. (1999). *On the taxation of human capital*. University of Minnesota – Department of Economics. Working Paper.
- Kabinga, M., Alt, J. & Kiprotich, E.T. (2016). Principles of taxation. *Paper 5 on the introduction to the project Tax Justice & Poverty*. JCTR, Jesuit Hakimani Centre & Jesuitenweltweit.
- Kesner-Skreb, M. (1999). Tax policy and economic growth. *Economic Trends and Economic Policy*, 73, 62-121.

- Krishnaji, N. (1997). Human poverty index: A critique. *Economic and Political Weekly*, 32(35), 2202-2205.
- Laffer, A. (2004). *The Laffer curve: Past, present and future*. Executive summary backgrounder. The Heritage Foundation. No 1765, p. 16.
- Lambsdorff, J.G. (2005). *The methodology of the 2005 Corruption Perceptions Index. Transparency International (TI) and University of Passau Discussion Paper*.
- Lewis, W.A. (1955). *The theory of economic growth*. Homewood, IL: Irwin.
- Lin, S. (2001). Taxation, human capital accumulation and economic growth. *Japanese Economic Review*, 52(2), 185-197.
- Macek, R. (2014). The impact of taxation on economic growth: Case study of OECD countries. *Review of Economic Perspectives – Narodohospodarsky Obzor*, 14(4), 309-328.
- Martinez-Vazquez, J. (2011). Taxation in Asia. Asian Development Bank (online). <https://www.abd.org/sites/default/files/publication/28890/taxation-asian.pdf> (Accessed 15/6/2019).
- Morris, D.M. (1979). *Measuring the condition of the world's poor: The Physical Quality of Life Index*. New York: Pergamon Press.
- OECD (2001). *Taxation and electronic commerce-implementing the Ottawa framework conditions*. Paris: OECD Publishing.
- OECD (2008). *Taxing wages 2006-2007*. OECD.
- OECD (2014). Fundamental principles of taxation. *Addressing the tax challenges of the digital economy*. Paris: OECD Publishing.
- Overesch, M. & Voeller, D. (2010). The impact of personal and corporate taxation on capital structure choices. *Financz Archiv*, 66(3), 263-294.
- Oxford Poverty and Human Development Initiative (OPHI) (2013). *Multidimensional poverty index data*. Oxford Poverty and Human Development Initiative. University of Oxford.
- Padda, I. Ul H. & Akram, N. (2009). The impact of tax policies on economic growth: Evidence from South-Asian economies. *The Pakistan Development Review*, 48(4, part II), 961-971.
- Papageorgiou, D., Efthymiadis, T. & Konstantakopoulou, I. (2012). *Effective tax rates in Greece*. Discussion Papers No 124. Centre of Planning and Economic Research.

Pfaffermayer, M., Stockl, M. & Winner, H. (2008). *Capital structure, corporate taxation and firm age*. University of Innsbruck. Working Paper No 2008-2009.

Prichard, W. (2010). Taxation and state building: Towards a governance focused tax reform agenda; *IDS Working Papers* 2010.341, 1-55.

Ranis, G., Stewart, F. & Samman, E. (2006). Human development: Beyond the human development index. *Journal of Human Development*, 7(3), 323-358.

Ιστοσελίδες:

<https://ec.europa.eu>

<http://www.statistics.gr>

<https://www.oecd.org/>